Цѣна 1 левъ.

Ржководство

по

Правописа

на

Български езикъ.

Часть I

Звукословни и етимологични бѣлѣжки.

Състави

К. Карагюлевъ,

учитель по български езикъ въ Казанлъшкото държавно педагогическо училище.

Казанлъкъ.

Дружественна Печатница „Надѣжда" № 192

1896

РЪКОВОДСТВО

ПО

ПРАВОПИСА

НА

БЪЛГАРСКИ ЕЗИКЪ.

Часть I

ЗВУКОСЛОВНИ И ЕТИМОЛОГИЧНИ БѢЛѢЖКИ.

Състави

Н. НАРАГЮЛЕВЪ,

УЧИТЕЛЬ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИКЪ ВЪ КАЗАНЛЪШКОТО ДЪРЖАВНО ПЕДАГОГИЧЕСКО УЧИЛИЩЕ.

КАЗАНЛЪКЪ.

Дружественна Печатница „НАДѢЖДА“ № 152

1896

ПРѢДГОВОРЪ.

Извѣстно е, че измежду всички прѣдмети, що се прѣподаватъ въ нашитѣ училища, първо мѣсто е отстѫпено на български езикъ. За него сѫ прѣдвидени най-много часове както въ основнитѣ, тъй и въ срѣднитѣ училища. Не така стои обаче и успѣхътъ, който се получава отъ широкото прѣподаване на тоя прѣдметъ: резултатътъ отъ обучението по матерния ни езикъ е повече отъ печаленъ. Слаби, или почти никакви сѫ познанията по езика, съ които основното училище изпраща малкитѣ си ученици въ класното — както сѫ неудовлетворителни и ония, съ които срѣдното учебно заведение пуска възпитаницитѣ си въ обществената кариера. А между това едно хубаво владѣенье на езика е тъй необходимо за всѣко здраво умствено развитие!

Естествено, че тази важность на езиковното обучение отъ една страна, и слабиятъ успѣхъ, който се получава отъ него—отъ друга, не можахѫ да не накаратъ мнозина да потърсѭтъ причинитѣ, които по единъ или другъ начинъ спъватъ обучението по български езикъ. Посочихѫ се доста важни прѣчки за това, а особно се изтъкнѫ – че нѣмаме добрѣ подготвени учителски сили, че се лишаваме отъ какви-годѣ свѣстни рѫководства и помагала по прѣдмета, па се обърнѫ внимание и на най важното спъвало — неустановеностьта на правописа. Обаче съ това се и свърши всичката работа: направи се диагнозата, сирѣчь констатира се болестьта, ала не се отиде по̀-нататъкъ, да се дадѫтъ, тъй да се каже, и нужнитѣ лѣкарства, за да се острани недѫгътъ. Па и не може да бѫде иначе. Нито добри и способни учители могѫтъ бърже-бърже да се импровизуватъ, нито добри и свѣстни рѫководства и помагала да се съчиняватъ тъй лесно, особно при днешното състояние на езиковната наука у насъ; онова

пъкъ, което можеше съ една проста операция най-лесно да се извърши — да се упрости и установи отъ *надлежното мѣсто* едно колко-годѣ сносно правописание—остави се да го цѣри „сигурниятъ“, ала бавенъ лѣкарь—врѣмето. И така, способни учители нѣмаме и за дълго врѣме нѣма да ги имаме, отъ добри ржководства се лишаваме,—правописна анархия имаме; а съ послѣдната върви ржка за ржка нейната посестрима — всеобщата убийствена небрѣжность къмъ езика въобще, което има за своя логична рожба: *неуспѣхъ по български езикъ!*

При такива обстоятелства, струва ми се, не ще да е благодарна работа, да се явишъ съ правописенъ трактатъ, па да стѣснявашъ златното и практично правило на хората: „Пиши както ти доде на перото“.

Надѣвамъ се обаче, че сѐ ще се намѣрятъ и немалко ревнители, особно отъ учещата се младежь, които сериозно се интересуватъ отъ правописание: тѣмъ и поднасямъ настоещиятъ си скроменъ трудецъ, като разчитвамъ напълно на тѣхниятъ благосклоненъ приемъ.—

Нѣщо за цѣлта на книжката.

Правописанието е работа повече на практика, отколкото на теория, сир. усвояванъето му най-добрѣ може да стане чрѣзъ постепенно свикнуванье съ правописанитѣ правила и факти. За тази цѣль най-доброто срѣдство е, да се даде въ ржцѣтѣ на ученика едно такова помагало за постоянна справка, гдѣто въ систематиченъ редъ да сѫ изложени всички пò-важни правописни точки и особности, които на всѣка стѫпка му се изпрѣчватъ, о които той, така да се каже, постоянно се спъва. Съ помощьта на единъ такъвъ сборникъ ученикътъ неусѣтно, лека-полека ще си усвоява разнитѣ правописни правила, ще заучва, при сгодни случаи, отдѣлнитѣ правописни фактове, безъ да употрѣбя особно умствено напрѣганье за това. Такъвъ единъ сборникъ е толкозъ пò-необходимъ, пò-полезенъ и пò-практиченъ, колкото правописътъ на езика е изобщо пò-сложенъ, пò-заплетенъ и пò-механиченъ. Наистина, учебната граматика може да съдържа много нѣща, които сѫ необходими за усвояванье правописа на езика; ала тя по своята краткость и стегнѫтость не може да съдържа всичко, що има практическа важность за правописа; па ос-

вѣнъ това, и да съдържа всичко, то е така разпръснѫто тамъ между другия материялъ, щото не дава бързо да се справящъ съ него.

Прѣдъ видъ на това, заехъ се да съберѫ и приведѫ подъ единъ редъ най-важнитѣ пунктове отъ българската граматика, които стоѭтъ въвъ свръзка съ катадневнитѣ потрѣби отъ правописа, и се рѣшихъ да ги издамъ на бѣлъ свѣтъ, съ надежда че ще отговорѭ донѣгдѣ на една голѣма нужда, която се чувствува отъ всички що се интересуватъ отъ правописание, а особно отъ ученици.

За да се улеснѭ въ издаваньето, раздѣлихъ книгата на три части, първата отъ които съдържа *фонетични* и *етимологични* бѣлѣжки, втората, — *синтаксични*, съ прибавка на нѣкои *стилистични* бѣлѣжки, третата—учение за *пръпинателнитѣ знакове*.

Доколко този ми трудецъ ще оправдае скромната си претенция, оставамъ на безпристрастната критика да се произнесе.

Казанлъкъ, 15. IV. 1896 г. **Съставителятъ.**

I.

ОСОБНОСТИ ВЪ ЗВУКОВЕТѢ.

А. Гласни.

§ 1. Самогласнитѣ **а, е—ѣ, о,** наречени *високи* гласни, въ повечето източно-български говори се произнасятъ *чисто* само кога стоятъ *подъ ударение*; иначе, тѣ губятъ чистиятъ си изговоръ, и се признасятъ *тъмно*: **а** като **ѫ, е—ѣ** като **и, о** като **у.**

Примѣри:

гра̀дски,	ала	гр**ѫ**дѝна
ра̀венъ	„	р**ѫ**внина̀
з`**е**лникъ	„	з**и**лѐнъ
п`**ѣ**тльо	„	п**и**тѐлъ
го̀рски	„	г**у**ра̀
Сто̀йко	„	Ст**у**`янъ, и пр.

Изключение отъ правилото правятъ само думитѣ, кога сѫ въ звателенъ падежъ, както и имената отъ жен. родъ, които иматъ ударение на крайната сричка: Сто̀йко**!**, та̀т**е**!; вуд`**ѫ** (вода̀) гур`**ѫ** (гора̀), плънин`**ѫ** (планина̀), и пр.

Каквото става съсъ **а, о**, туй сѫщото става и съсъ съотвѣтнитѣ имъ гласни йотовани: **я** (йа), **йо** (ьо — подиръ съгласна): **я** се изговаря като **ѭ**, **йо** (ьо) — като **ю**:

во̀л**я**	=	во̀л**ѭ**	П**ѣйо** = П**ѣю**
мо̀**я**тъ	=	мо́**ѭ**тъ	синь**о** = син**ю**

Вслѣдствие това двояко произношение на звуковетѣ: **а – я, е—ѣ, о—йо** (ьо), твърдѣ често се пише *погрѣшно*: **ѫ** (или **ъ**) вм. **а**, **ѭ** вм. **я**; **и** вм. **е**, **ѣ**; **у** вм. **о**, **ю** вм. **йо** (ьо), — както и обратно, макаръ и по-рѣдко.

Правило. *За да се познае, какъвъ звукъ се крие въ даденъ съмнителенъ случай, доста е да се наведе или припомни такъва дума отъ сѫщия коренъ, гдѣто ударението пада надъ съмнителния звукъ: тука той ще се чуе ясно, какъвто си е. Напр., какъ да се пише:*

г**у**рà или г**о**рà ?—Сравни: зв. пад. г**о**́ро-ле, прил. г**о**́рски,
р**ъ**внина или р**а**внина ? ср. прил. р**а**́венъ,
в**и**нѐцъ или в**ѣ**нѐцъ ? ср. зв. п. в**ѣ**́нче,
пр**и**смѝвамъ се или пр**ѣ**смѝвамъ се ? ср. пр**и**́смѣхъ,
убирамъ или **о**бирамъ ? ср. **о**́биръ,
з**и**ленъ или з**е**ленъ ? ср. з**е**́лникъ, и пр.

Ако такъва *еднокоренна* дума не сѫществува, тогава трѣба да се спомага съ граматиката на езика. Така, напримѣръ, не може да се пише: вин**у**, зелен**у**, пил**и**, гроздѝ, училищ**и**, татк**у**, чич**у**, Стойк**у**, Петк**у**, Пѣ**ю**, гор`**ѫ**, вод`**ѫ**, сѫдб`**ѫ**, син**ю**, Лалю**ъ**, Ботю**ъ** и пр., *защото* — а) имена отъ *срѣденъ* родъ не може да завършватъ на **у**, **и**, б) имена отъ *мѫжки* родъ — на **у**, **ю**, в) имена отъ *женски* родъ — на **ѫ**, г) прилагателни — на *ювъ*.

Забѣлѣжка. Въ писанъето на собственитѣ имена отъ мѫжки родъ владѣе една голѣма неразбория; пишѫтъ: Стойк**о**, Ганч**о**, Бонч**о**, **Й**осифъ,—

ала: Стою, Ганю, Боню, **Ю**рданъ!—За да се избѣгне тази непослѣдователность *трѣба да се пише*: Стой**о**, Ганьо, Боньо, **Й**орданъ *).

Така трѣба да се пишѫтъ и собственитѣ имена на **е**: Раде, а не Ради, Славе, а не Слави, Драгне, Добре, а не Драгни, Добри, и пр.

Съсъ **и** — и то само съ *едно* **и** — се пишѫтъ само имена отъ чужди произходъ: Георги (Γεώργιος) Захари (Ζαχάριος), Алекси, Методи, Паиси, Софрони; Клавди, Таркви-

*) Разбира се, че като се *налага* такова *писанье*, не може да се изисква бездруго и *такъво* произношение: произношението може да си остане свободно.

ни, Титъ Ливи; — Януари (Ιανουάριος), Февруари, Априли, Май, Юни, Юли, Септември и пр.; — магнези, телури, бари, стронци, калци (bari*um*, stronzi*um*, calci*um*).

Прѣлазъ на самогласнитѣ **а, я, е.**

§ 2. Самогласнитѣ **а—я** прѣдъ *меки* срички се прѣгласятъ въвъ **е**. Напр.:

жа*б*а	—	же*б*и		селя*н*инъ	=	еле*н*инъ
ча*ш*а	—	че*ш*и		я*р*е	=	е*р*е
ша*п*ка	—	ше*п*ки		я*р*ебица	=	е*р*ебица
жа*ж*да	—	же*д*енъ		Стоянъ	—	Стоене
овча*р*ь	—	овче*р*и		я*д*енье	=	е*д*енье
коча*н*ъ	—	коче*н*и		я*с*но	—	изе*с*ни се
ниша*н*ъ	—	нише*н*и		я*м*а	—	е*м*и
поля*н*а	—	поле*н*и		я*к*а	—	е*к*и
прося*к*ъ	—	просе*ц*и		христия*н*инъ	—	христие*н*и
я*й*це	=	е*й*це		я*в*ямъ	—	е*в*ямъ, и пр.

Така и въ спрежението:

я*м*ъ	—	я*д*еш*ъ*	=	е*д*еш*ъ*
		я*д*е	=	е*д*е
		я*д*ем*ъ*	=	е*д*ем*ъ*, и пр.,
		държа̀хъ	—	държе́ше
		стоя*х*ъ	—	сто̀е*ш*е.

Правило. Отъ всички тия случаи *фонетически* може да се пише само *минжлото несвършено* врѣме: — държа̀хъ, държ̀еше, държахме, държахте, държахж.

§ 3. Самогласна **е** се прѣглася въвъ **йо** (подиръ *ш*—**о**):

мо*е*	—	мо*йо*
тво*е*	—	тво*йо*
сво*е*	—	сво*йо*
на*ш*е	—	на*ш*о
ва*ш*е	—	ва*ш*о
*е*фтино		*йо*фтино.

Правило. На писмо не трѣба да се допуска такъва двойность, сир. трѣба да се пише: мое, твое, наше, ваше.

Забѣлѣжка. Въвъ формигѣ огньове, крайове — *йо* (*ьо*) не трѣба да се счита за прѣгласъ на **е**; — тѣзи форми се образуватъ като се прибавя **ове** къмъ формата за единствено число:

ог(ъ)нь + ове = огньове (срав. вѣт(ъ)р + ове = вѣтрове), край + ове = крайове.

А
Я
Е = **Й**

§ 4. Самогласни **А — Я, Е** може да ослабнѫтъ въвъ **Й**, или съвсѣмъ да изчезнѫтъ въ думата; това бива най-често въ мѣстоименатa прѣдъ члена:

нашата = наш'та,
моята = мойта,
своето = свойто,
моето = мойто;
огрѣе = огрѣй,
знае = знай,
свѣтлѣе = свѣтлѣй, и пр.

Правило. Фонетически, въ тоя случай, може да се пише само въ *стихотворната* рѣчь.

Условни букви: **ѣ, ѫ, ъ, ь.**

§ 5. Буква **ѣ** е условенъ бѣлѣгъ, който означава ту звукъ **е**: хлѣбецъ = хлебец, ту **я**: хлѣбъ = хляб.

Като **я** (въ литературнията езикъ) **ѣ** се произнася при това двойно условие: *Трѣба да стои подъ ударение и подиръ му да нѣма мека сричка или мека съгласна:*

хлѣбъ = хляб (б, твърда съгласна),
хлѣбарь = хлебар (ѣ — безъ ударение),
хлѣ́бецъ = хле́бец (ѣ — съ ударение, но *бец — мека* сричка),
хлѣбно = хлябно (ѣ — подъ ударение, *но* — твърда сричка).
мѣрка = мярка, мѣрки = мерки; цѣлъ (цял) день, цѣли (цели) дни; ала: съ каква цѣль (=цел, ль — мекъ звукъ).

Изключение правятъ: а) думитѣ заети отъ руски езикъ: вѣдомство (ведомство), провѣрка (проверка), успѣхъ (успехъ), смѣло (смело), дѣло (дело) и пр.; б) нѣкои неизмѣняеми части (думи): блазѣ, злѣ, добрѣ (добре и добря), прѣдъ, слѣдъ, освѣнъ, и в) нѣкои останки отъ старо-българ. двойно число: двѣ (две и двя), ржцѣ, раменѣ, и пр.

Гдѣ се пише ѣ.

§ 6. *Не се пише* ѣ въ слѣднитѣ случаи:

а) Въ началото на думата. Трѣба да се пише: ямъ, ястие, ядка; яхамъ, яздачъ, а не: ѣмъ, ѣстие, и т. н.

б) Подиръ *гласна*: нос-ѣхъ, чет-ѣхъ, ала: *би*ехъ, *пѣ*ехъ.

в) Подиръ **ж, ч, ш**: пов. накл. носѣте, четѣте, ала: ка**ж**е́те, у**ч**е́те, пи**ш**е́те; мин. несвърш. бли**ж**ехъ, у**ч**ехъ, су**ш**ехъ.

г) Гдѣто **е** е *непостоянъ* звукъ: не бива да се пише: бѣржж (брахъ), пѣржж (прахъ), долѣнъ — долни, горѣнъ — горни. болѣнъ — болни, и пр.

д) Въ чужди думи: сцѣна вм. сцена, прѣмия вм. премия, прѣсса вм. преса, прѣмйеръ вм. премйеръ, прѣдикатъ вм. предикатъ.

§ 7. ѣ *се пише* въ слѣднитѣ точки:

1) Въ глаголитѣ на-ѣвамъ;

сег. вр. лѣ-ѫ, м. несврш. лѣ-ехъ, прич. лѣ-елъ
пѣ-ѫ, запѣвамъ „ пѣ-ехъ „ пѣелъ
умѣ-ѫ, наумѣвамъ „ умѣехъ „ умѣелъ
говѣ-ѫ, заговѣвамъ „ говѣехъ „ говѣелъ
живѣ-ѫ, доживѣѫ „ живѣехъ „ живѣелъ.

владѣ-ѫ, завладѣвамъ „ владѣехъ „ владѣелъ
милѣ-ѫ, домилѣвамъ „ милѣ-ехъ „ милѣелъ
жалѣ-ѫ, съжалѣвамъ „ жалѣ-ехъ „ жалѣелъ

Така се пишатъ и *произведенитѣ отъ тѣхъ* сѫществителни (или прилагателни): пѣние, умѣние, говѣние (благо—) зрѣ-ние, съжалѣние, живѣенье, владѣние (—тель, —ленъ), благодѣяние (зло—), чародѣй, злодѣй.

2) Въ наставката-**ѣхъ**, съ която се образува *минѫло несвършено* врѣме (споредъ него—и минѫло несвършено *причастие*) при глаголитѣ отъ I и II спрежение, тъй сѫщо и спом. гл. *сѫмъ*:

мин. несв. бѣхъ, четѣхъ, прич. четѣлъ
бѣше, висѣхъ, висѣлъ
бѣхме, вод-ѣхъ водѣлъ

3) Въ края на нѣкои инфинитивни „останки", които се употрѣбяватъ:

а) съ глаголитѣ: не могѫ, недѣй, стига:

не могѫ...
недѣй...
стига...
} видѣ, живѣ, мрѣ, смлѣ и пр.

б) въ неопрѣдѣленото бѫдеще врѣме:

видѣ-щѫ (щешъ)...
мрѣ-щѫ
живѣ-щѫ и т. н.

Въ тѣзи случаи ѣ се пише само когато се чува произношение **я**: не бива да се пише, слѣдователно:
недѣй пѣ (=да печеш), не могѫ рѣ (=да рекѫ)
вм. недѣй пе (пещи), не могѫ ре (рещи).

4) Въ *минжло свършено* врѣме (споредъ него и въ минжло свършено *причастие* — дѣйствително и страдателно) при глаголитѣ на -ѣжъ и при ония, които сж запазили инфинитивна основа на -ѣ (горѣ, видѣ, мрѣ и др. т.):

пѣ-хъ, пѣ-лъ (а, о), пѣтъ (а, о)
живѣ-хъ, живѣлъ
изгрѣхъ, изгрѣлъ, нагрѣтъ
видѣхъ, видѣлъ, видѣнъ
умрѣхъ, умрѣлъ
изгорѣхъ, изгорѣлъ, изгорѣнъ.

5) Въ *повелително* наклонение второ лице мн. ч. при глаголитѣ отъ I и II спрежение: орѣте, спѣте, молѣте (ала: пишѣте..., виж. § 6, в.)

6) Въ корена на *повторителнитѣ* глаголи, които се образуватъ (чрѣзъ усилванье на кореннata гласна) отъ *трайтни* или отъ *еднопжтни* глаголи:

лежж — *лѣгамъ*... (сжщ. лѣганье, ала: легло).
седж — *сѣдамъ*... („ сѣданье, „ седло).
да впрегнж — *впрѣгамъ*... („ впрѣганье).
спрѣгамъ... (ала — спрежение).
да стегнж — *стѣгамъ*... сжщ. стѣганье.
„ сметнж — *смѣтамъ*... „ смѣтанье, смѣтка.
„ метнж — *мѣтамъ*..., но — прѣдметъ!...

7) Въ наставката -ѣнъ (-ѣна,-ѣно), съ която се образуватъ *родовитѣ* прилагателни имена (тѣ сочжтъ на *веществото*, отъ което е направенъ прѣдметътъ); — сроднитѣ по образуванье съ тѣхъ *обстоятелствени* прилагателни (тѣ показватъ: кждѣшенъ е, когашенъ е, какво е назначението на прѣдмета) се пишжтъ съ е (енъ, а, о), което обикновено е *непостояненъ* звукъ. Примѣри:

родови:	*обстоятелствени:*
винѣнъ,-ѣна,-ѣно (камъкъ)	виненъ-ена,-ено (сждъ, чаша, буре: винена чаша = чаша за вино.)
сукнѣнъ, а, о.	
платнѣнъ, а, о.	
копринѣнъ.	брашненъ,-ена,-ено.

8) Въ дат. пад. ед. ч. при личнитѣ мѣстоимена **азъ ти**, когато се употрѣбяватъ *безъ прѣдлогъ*.

Напр.: менѣ *ми се струва*, тебѣ *ти говоря!* ала: **на** мене ми стана тежко, **на** тебе *ти говоря!*

9) Въ падеж. форми за мн. ч. отъ мѣст. **той**:

им. пад. тѣ (*бѣха герои*)
вин. „ тѣхъ (*наказаха*)
дат. „ тѣмъ (*се струва*)

Забѣлѣжка. Споредъ тѣхъ — прил. тѣхенъ, а, о.

10) Въ показ. мѣст: тѣзи, онѣзи.

11) Въвъ члена за м. и ж. р. множ. число (мѫжьетѣ, женитѣ, моитѣ).

12. Въ прѣдложната частица **прѣ-**, която придава значение на *повторение, прѣминаване, прѣувеличаване* и пр.

Напр.: прѣброявамъ, прѣнасямъ, прѣзирамъ (прѣзрѣние), прѣкалявамъ, прѣмѫдръ, прѣчистъ. (гл. § 60).

13) Въ частицата **нѣ** — въ думитѣ: нѣкой, нѣкакъвъ, нѣчий, нѣщо, нѣколко, нѣколцина, нѣкѫдѣ, нѣгдѣ, нѣкогашъ, нѣвгашъ, нѣка, понѣ.

14) Въ частицата **всѣ** (=вся), въ думитѣ: всѣкой, всѣкакъвъ, всѣкѫдѣ, всѣмъ, всѣчески, ала: всецѣло, всеобщо, всевѣдещъ, вселенна, и др. т.

15) Въ *нарѣчията*: добрѣ, злѣ, хубавѣ; зимѣ, лѣтѣ, нинѣ, отколѣ, отдевѣ, послѣ, сетнѣ, утрѣ; горѣ, долѣ, кѫдѣ (на—,от—,до —,нѣ —,ни —,всѣ —) другадѣ, насамѣ, надирѣ, надвѣ, намѣстѣ, насъпѣ, наявѣ; денѣ, нощѣ (по-аналогия: стб. дьньмь, нощьѭ — тв. пад.). Но: напладне!

Споредъ тѣхъ се пишатъ и образуванитѣ *отъ тѣхъ* прилагателни обстоятелствени: кѫдѣшенъ, утрѣшенъ, вѫтрѣшенъ, отколѣшенъ, сетнѣшенъ; ала: горенъ (горни), доленъ (долни), днешенъ (отъ днесъ), лѣтенъ (лѣтна).

16) Въ останки отъ ст. бълг. *двойно* число: двѣ, двѣстѣ, рѫцѣ, нозѣ, крилѣ, раменѣ, колѣнѣ; ала: *лактье*!

17) Въвъ формата за нѣкои прилагат. (заети отъ руски езикъ), които свършватъ на *-ѣйши*: свѣтлѣйши (князъ), светѣйши (синодъ), честнѣйши, всепокорнѣйше, и т. н.

АЗБУЧЕНЪ СПИСЪКЪ

НА

коренитѣ и по-характернитѣ произведени отъ тѣхъ думи, въ които се пише **Ѣ**.

Б.

бѣг – бѣгъ, бѣгамъ, прибѣжище, бѣжанецъ, неизбѣженъ...
бѣд—бѣда, бѣдность, бѣдствие, побѣда, бѣдѫ, убѣждение . . .
обѣдъ.
бѣж—в. кор. бѣг.
бѣл – бѣлило, бѣлтъкъ, бѣлѣгъ, бѣлѣжка, бѣлка...
гибѣл — гибѣль, гибѣленъ.
бѣс—бѣсъ, бѣснѣѫ . . . .
бѣс — бѣсило, обѣсвамъ, обѣсникъ. . (отъ коренъ *вѣсѣ*).
обѣт — обѣтъ, обѣщание, обѣщавамъ, обѣтована (земя), кор. — вѣт- (ср.завѣтъ).
обѣци

В.

вѣд—заповѣдь, вѣдомость, свѣдѣние; ала: въведение, заведение поведение.
вѣжди.
вѣж(д)—невѣжа, невѣжество, вѣжливъ . .
свѣж – свѣжъ, свѣжесть . .
вѣзни.
заговѣзни (заговѣлки.)
звѣзда.
вѣйка — вѣтка . . .
вѣк — вѣкъ, человѣкъ, увѣковѣчавамъ . . .
невѣмъ—н'амъ (незнамъ)
вѣн – вѣнецъ, вѣнчило . .
Вѣна – или Виена.
вѣно — (приносъ).
свѣн—свѣнливъ, свѣнѫ се..
освѣнъ.
славѣнинъ — славѣнски, (покрай—славянинъ-ски).
вѣр—вѣра, суевѣрие, довѣрие, завѣра . . .
звѣръ . . .
вѣс—отвѣсъ, завѣса, провѣсѫ се, отвѣсенъ...
вѣст—вѣсть, съвѣсть, вѣстникъ, извѣстие, повѣсть, невѣста, невѣстулка, вѣстовой . . √вѣд-

вѣт съвѣтъ, завѣтъ, от-
вѣт—привѣтъ, навѣтъ, съ-
вѣтникъ, съотвѣтственъ.
вѣтка (вѣйка).
свѣт — свѣтъ, свѣтлость, освѣтление, свѣтлина, свѣтулка, свѣтѫ, просвѣщавамъ, свѣщь(-никъ); ала: светия, светецъ, свещеникъ освещение, свещенъ . .
вѣтъръ—вѣтрило, вѣтрѣѫ.
цвѣт—цвѣтъ, Цвѣтко . .
вѣхнѫ— увѣхвамъ.
вѣщ—вѣщь, вѣщина, зловѣщъ, ала: вещь, вещество . .
благовѣщение (-вѣщъ), вм. благовѣстение (√вѣд-)
свѣщ — в. √свѣт.

Д.

дѣв—дѣва (ица), подѣвка.
дѣверъ.
дѣвамъ — вдѣвамъ, надѣвамъ, додѣвамъ . . , ала надежда . .
дѣдо.
дѣй—злодѣй, чародѣй, дѣйствие, дѣецъ. . . , ненадѣйно.
дѣка (кѫдѣ).
дѣл—дѣлъ, прѣдѣлъ (от-) дѣлежъ, дѣлба, дѣлѫ...
дѣл—дѣло, недѣля, дѣлникъ, понедѣлникъ . . . .
видѣло видѣлина, невидѣлица, развидѣли се.
гъдѣлъ, гъдѣличкамъ.
дѣн—дѣнѫхъ, надѣнѫхъ, надѣница.
бдѣние.
видѣние — провидѣние, сновидѣние.
владѣние—владѣтель.
дѣте, дѣчурлига.

З.

зѣвъ — прозѣвка, зѣянье, прозѣвание.
зѣло—(име на стб. ѕ).
мързѣлъ— мързѣливъ.
зѣница . . .

Л.

жлѣбъ.
хлѣбъ, хлѣбарь,
лѣв — лѣвъ, лѣвица, лѣвичарь.
плѣв — плѣва, плѣвня, Плѣвенъ . .
хлѣвъ.
бѣлѣг— бѣлѣгъ, бѣлѣжѫ,

забѣлѣзвамъ, бѣлѣжитъ, бѣлѣжка . . .

лѣг — лѣгамъ, (за—,при—, на—) залѣганье,но: лежѫ, прилежание (прилежателенъ) . . .

блѣд — блѣденъ, блѣднѣѭ . . .

слѣд — слѣда, слѣдствие, слѣдвамъ (прѣ—, на —, из — ,) наслѣдство, наслѣдникъ . . .

лѣз — залѣзъ, пролѣзъ, излѣзъ, залѣзвамъ . .

жлѣза.

желѣзо — желѣзница, Желѣзко . . .

слѣза – слѣзенка.

клѣй.

лѣк — лѣкъ, лѣкарь, лѣковитъ, лѣчебенъ . . .

облѣкло — (вм. обвлѣкло, √влѣк —).

влѣк — влѣкѫ, отвлѣченъ, развлѣчение, повлѣкло, привлѣкателенъ . . .

клѣк — клѣкамъ, клѣканье, ала: клекнѫхъ!

млѣко — млѣчокъ . . .

голѣмъ — голѣмецъ . . .

лѣн — лѣнивъ, лѣность (раст. ленъ! (— фр. lin).

блѣнъ, блѣнувамъ . . .

колѣно — поколѣние, колѣничѫ . . .

плѣн — плѣнъ, плѣнникъ, плѣнявамъ . . .

тлѣние — нетлѣненъ . . .

впечатлѣние.

лѣп — лѣпило, лѣпка, лѣпавецъ, Прилѣпъ, лѣпѭ, (за—,на—,до —,при —, отъ—), прилѣпчивъ, достолѣпие, великолѣпие, раболѣпие . . .

слѣпъ, слѣпокъ, слѣпѣѭ . .

лѣсъ — лѣса, Лѣсковецъ, Полѣсье.

блѣск — блѣсъкъ, блѣскамъ, блѣщѭ . . .

плѣсень.

лѣт — лѣто, пролѣть, лѣтница, ала: летѭ (налитамъ), прѣлетно (птиче).

клѣтка, но: клетва, клетникъ, съзаклетие! (√клѧт)

лѣха.

лѣш — лѣшояденъ.

лѣшникъ — лѣщакъ.

блѣщ — в. кор. блѣск.

клѣщи.

М.

мѣд — мѣдь, мѣдникъ (мѣнче) . . .

змѣй.

смѣлъ — смѣлость . . .

хмѣлъ.

умѣние — недоумѣние, споразумѣние (не-).

мѣн — мѣна (с—,про—,прѣ

—,из—,от—), непрѣмѣнно, измѣнникъ . . .
надмѣненъ.
румѣнъ, Румѣновъ.
мѣр—мѣра, примѣръ, намѣрение, лицемѣрие, (високо-), намѣрвамъ (от—, из—, прѣ—,за —), умѣренъ; но *мера* (тур. д.)
мѣркамъ се, ала: мернѫ ми се.
мѣс-мѣсѭ, смѣсвамъ, смѣсь, намѣса, размѣсна (китка)..
мѣсецъ — мѣсечина (мѣсѧць).
мѣт—мѣтамъ, смѣтамъ (раз.—,на—,прѣ—,под—), смѣтка, смѣтанье; ала ще метнѫ, метѫ, метла, прѣсметни. — сметъ.
мѣхъ, мѣхюръ, мѣше (сиренье).
смѣх—присмѣхъ, смѣшенъ, смѣшлйо . . .
мѣш—в. кор. мѣс.
мѣст — мѣсто, намѣстямъ (за —,из —,прѣ —,) намѣстникъ (за-) мѣстоимение, мѣстно (произведение), ала месно (ястие), месо — ст. бълг. мѧсо.

Н.

гнѣвъ . . .
нѣга—нѣженъ, изнѣженъ.
нѣдра.
нѣж—в. кор. нѣг.
гнѣздо, загнѣзденъ.
нѣмамъ—нѣманье..
нѣм — нѣмъ, нѣмецъ . . .
нѣнка.
мнѣние — съмнѣние, съмнѣвамъ се . .

Собствени имена:

Нѣгошъ
Нѣголъ
Онѣгинъ
Днѣстъръ
Печенѣгъ
Днѣпъръ.

П.

пѣ—пѣтелъ, пѣвецъ, пѣсень, напѣвъ. .
пѣна.
пѣнезъ — (ст.-врѣмска монета).
търпѣние—(не—), търпѣливъ.
пѣсъкъ—пѣсъчливъ...
успѣхъ —успѣшенъ, успѣвамъ.
пѣхота—пѣшакъ . . .

Р.

жрѣбие.
ждрѣбе . . .
трѣб — трѣба, потрѣба трѣбникъ. употрѣбявамъ. . .
трѣб—трѣбѫ, изтрѣбявамъ, разтрѣбвамъ...
врѣва.
трѣва — Трѣвна, трѣвникъ...
брѣгъ — прибрѣжие, Брѣгово; Брѣгалница...
брѣг — прѣнебрѣгвамъ, небрѣженъ . . .
впрѣгамъ — но: впрегнѫхъ, впрегнѫтъ (къпрѧгнѫ).
рѣд – рѣдъкъ, разрѣденъ (а, о), рѣдкость, разрѣждамъ; но: редъ (ρѧдъ) споредъ, успореденъ, нареждамъ, редица...
врѣд — врѣда, врѣдѫ, поврѣждамъ.., ала: отвредъ (навредъ).
прѣд — напрѣдъ, напрѣдъкъ, прѣднина, прѣдметъ, прѣстолъ (=прѣдстолъ)...
срѣд— срѣда, срѣдство, Срѣдецъ...
чрѣда — учрѣждение..
рѣж — в. кор. рѣз.
брѣж – в. кор. брѣг.
мрѣжа — замрѣжвамъ...
рѣз — рѣжѫ (вм. рѣзѫ), разрѣзъ (изрѣзъ, отрѣзъ), обрѣзание, рѣзецъ, рѣзко, порѣзникъ...
брѣз — брѣза, Брѣзово, Брѣзникъ...
прѣз — прѣзиме, прѣзморе..
трѣзвенъ — трѣзво.
чрѣзъ — чрѣзмѣрно, чрѣзвичайно...
рѣка – рѣченъ, междурѣчие, срѣдорѣкъ.
врѣкамъ — но: врекнѫхъ, врещѫ.
крѣкамъ — крѣщѫ.
прѣко, въпрѣки, напрѣчник.
прѣкоръ.
подстрѣкатель...
щрѣкамъ — на щрѣкъ!
зрѣлище...
стрѣла — стрѣлецъ, стрѣлямъ, Стрѣлча.
брѣме. . .
врѣме — врѣменен, съврѣменникъ...
дрѣмка — дрѣмѫ.
прѣмо – прѣмота.
багрѣнъ, багрѣница.
дрѣнъ — дрѣнакъ, Дрѣново, Дрѣнски...
зрѣние — прѣзрѣние, подозрѣние...
мрѣна.
усмотрѣние...
хрѣнъ.
рѣпа — рѣпа, рѣпей...
крѣп — крѣпъкъ, крѣпость, подкрѣпявамъ (за—) . . .
свирѣпъ.

рѣса — рѣсна, рѣсница, Рѣсенъ . . .
врѣск — врѣскамъ, врѣсъкъ, но: *врещ*ѫ.
крѣск — крѣскамъ, крѣсъкъ, крѣсливъ, но: *крещ*ѫ.
трѣск — трѣска се, трѣсъкъ, но: *трещ*ѫ, *тр*е*ска, тр*е*скавица,* (трѧскавица), *съ-тр*е*сение.*
черѣсло (?)
прѣсенъ..
Прѣславъ.
прѣспа — Прѣспа.
обрѣт — изобрѣтявамъ (— тель), Обрѣтенъ . . .
врѣтено — вретено.
прѣт — запрѣтенъ, запрѣщавамъ . . .
срѣт — Срѣтение, срѣщанье, срѣщамъ, срѣща (у), ала: срещнѫхъ! . . . (срѧщѫ).
грѣхъ — грѣшенъ..
дрѣха.
орѣхъ — Орѣхово, Рѣхово.
стрѣха.
рѣч — (рѣк-): рѣчь, нарѣчие, краснорѣчивъ, рѣчникъ; ала рекѫ (рекѫ), рекохъ (на —, из —, от —), изречение.
прѣчка — прѣчѫ.
рѣш — рѣшение, рѣшителенъ.
рѣшето — или ръшето.
черѣша.

С.

всѣ — всѣкой (— какъвъ, — кѫдѣ), ала: всегдѣ, вселенна . . .
сѣ — сѣячъ, сѣидба, посѣвъ, засѣвки . . .
сѣверъ . . .
сѣг — засѣгамъ (по--, до--, при--), но — посегнѫхъ!
сѣд — сѣдамъ (за —, на —), сѣданье (за —), сѣдало, сѣдалище, прѣдсѣдатель, сѣдѣнка, ала: *сед*ѫ (сѧдѫ) *сед*ни, *сед*ло.
бесѣда..
сѣк — сѣкѫ, сѣкира, Сѣчко, сѣчиво, насѣкомо, прѣсѣчка . . .
сѣкамъ.
сѣме — сѣмейство . . .
сѣно...
сѣнка — осѣненъ . . .
сѣра — Сѣръ (гр.)
сѣт — усѣщамъ, посѣщавамъ, посѣтитель . . .
сѣч — в. кор. сѣк.
сѣщ — в. кор. сѣт.

Т.

тѣг — протѣгамъ (раз—,об—,из—,с—,на—), ала: протегнѫхъ (раз—, об—) *тегло, разтегъ, тежина*, протежение, тежесть.

тѣло.

стѣна, стѣненъ, ала *стѣнание*!

тѣсенъ, тѣснина, притѣснявамъ се . . . .

тѣсто, тѣстѣнъ.

утѣха, утѣшение . . . .

Ц.

цѣвъ.

цѣд — цѣдѫ, прѣцѣждамъ, цѣдилка, цѣдачка..

цѣл—цѣлъ, цѣлина, цѣлувамъ, цѣлебенъ, уцѣлявамъ (из—) . . .

цѣль — прицѣль, безцѣлно, цѣлѫ се..

цѣна, безцѣненъ.

цѣп—цѣпъ, цѣпѫ, вцѣпенѣнъ, сцѣпление.

цѣръ..

Гдѣ се пише **ѫ**.

§. 8. Буква **ѫ** се пише:

1. Въ първото лице ед. число и трето лице множ. число *сегашно врѣме* при глаголитѣ отъ I. спрежение, чиято основа завършва на *съгласна*, и при нѣкои глаголи отъ II. спрежение, чиято основа свършва на **ж**, **ч**, **ш**. Напр.:

I. спр.	II. спр.
бер-**ѫ**, бер**ѫ**тъ	уч-**ѫ**, уч-**ѫ**тъ
чет-**ѫ**, чет-**ѫ**тъ	служ-**ѫ**, служ-**ѫ**тъ
бод-**ѫ**, бод-**ѫ**тъ	тѣш-**ѫ**, тѣш-**ѫ**тъ.

Вмѣсто **ѫ** въ онния глаголи отъ I. спрежение, на които основата завършва на гласна, и въ глаголитѣ отъ II. спрежение, на които основата *не свършва* на **ж**, **ч**, **ш**, пише се **ѭ**:

I. спр.	II. спр.
би-**ѭ**, би-**ѭ**тъ	до-**ѭ**, до-**ѭ**тъ
пи-**ѭ**, пи-**ѭ**тъ	мол-**ѭ**, мол-**ѭ**тъ
ба-**ѭ**, ба-**ѭ**тъ	свир-**ѭ**, свир-**ѭ**тъ
чу-**ѭ**, чу-**ѭ**тъ	люб-**ѭ**, люб-**ѭ**тъ.

2. Въ наставката -**хѫ**, съ която се образува *минѫло несвършено* и *минѫло свършено* врѣме при всички глаголи:

	I. спр.	II. спр.	III. спр.
м. несв.	четѣ**хѫ**	уче**хѫ**	ду́ма**хѫ**
м. св.	чето**хѫ**	учи**хѫ**	думà**хѫ**

Така и спом. гл. бѣ**хѫ**, би**хѫ**, бидо**хѫ**.

3. Въ наставката - **нѫ**, съ която се образува основата на *еднопѫтнитѣ* (моментални) глаголи за 1. л. ед. число и за 3. лице мн. число, така сѫщо и за всички лица на *минѫло свършено* врѣме (при сѫщитѣ, моментални глаголи), споредъ което се образуватъ и *причастията* му — дѣйствително и страдателно.

Примѣри:

ще викн**ѫ**, — н**ѫ**тъ, викн**ѫ**хъ, викн**ѫ**лъ, викн**ѫ**тъ. . .

„ вдигн**ѫ**, — н**ѫ**тъ, вдигн**ѫ**хъ . . .

„ скокн**ѫ**, — н**ѫ**тъ, скокн**ѫ**хъ . . .

„ залѣпн**ѫ**,—н**ѫ**тъ, летн**ѫ**, седн**ѫ**, и пр.

4. Въ трето лице мн. ч. на спом. гл. *съмъ*: съмъ, си, сме, сте, **сѫ**.

§ **9**. Не трѣба да се пише **ѫ** въ тия случаи:

а) Тамъ гдѣто стои непостояненъ звукъ *). Трѣба да се пише: добъръ (добра), съмъ (сме), хитъръ (хитрость), кротъкъ (кротки), кратъкъ (кратка), вѣтъръ (вѣтрове).

Забѣлѣжка. Неправилно пишѫтъ: вѣт**ръ**, Пет**ръ**, Александ**ръ**, социализ**мъ**, магнетиз**мъ** . . .

б) Въ съчетанията: —**ъл**,-**ър** и **ръ**,-**лъ**—(които сѫ твърдѣ многочислени), когато се намѣрватъ въ срѣдата на думата. Изключаватъ се само думитѣ: *прѫтъ, обрѫчь, стрѫкъ, крѫгъ, грѫди, кѫлбо.*

*) Както ѣ не се пише, гдѣто се пада бѣгло е.

в) *Въ чужди думи.* Трѣба да се пише: Садъкъ, Хафъзъ, Хъкслей, хъшъ, хатъръ, Казанлъкъ и пр. Може да се пише ѫ само кога тъмниятъ звукъ стои на края: аслѫ, затѫ, Ахѫ-челеби, и пр.

АЗБУЧЕНЪ СПИСЪКЪ

НА

коренитѣ заедно съ по́-характернитѣ произведени отъ тѣхъ думи, които се пишѫтъ съсъ ѫ.

Въ *началото* или слѣдъ *гласна.*

ѫгълъ
паѫкъ, паѫжина.
съѫзъ, съѫзникъ.

Б.

бѫбрекъ (ала: бъбрѫ, бъбрица).
бѫд — бѫднина, бѫдеще, бѫдникъ, бѫдна (вечерь).
бѫкелъ, бѫклица.

В.

вѫгл — вѫгленъ, вѫглища, вѫглеродъ...
вѫдица.
отвѫдѣ...
вѫж—в. кор. вѫз.
вѫз — вѫзелъ, вѫже, вѫжарь...
вѫс — вѫсѫ се, навѫсенъ.
вѫтъкъ.
вѫтрѣ, вѫтрѣшенъ...

Г.

гѫба, гѫбавъ, Гѫбени (с.).
гѫг—гѫгнѫ, гѫгнивъ.
гѫд—гѫдулка, Гѫдьо.
гѫжва.

гѫсеница.
гѫска.

гѫст — гѫстъ, гѫстакъ....

Д.

дѫб — дѫбъ, дѫбрава, Дѫбени (с.) . . .

дѫга.
недѫгавъ.

З.

зѫб — зѫбъ, зазѫбица, зѫби се.

К.

кѫдѣ (от —, на —, всѣ —, до —, ни —).
кѫделя.
оскѫденъ, оскѫдность.
кѫдр — кѫдравъ, кѫдрица.
кѫжелъ.
кѫкелъ (кѫклица).
кѫлбо.
кѫп — кѫпѫ се, кѫпѣлъ, кѫпалница...

кѫпина.
кѫпони.
скѫп — скѫпъ, скѫперникъ, скѫпѫ се...
кѫс — кѫсъ, кѫсамъ, кѫшей, откѫслекъ. . .
кѫт — кѫтникъ, кѫтъ, скѫтанъ...
кѫща...

Л.

гълѫбъ (не гѫлъбъ, староб. гълѫбъ, рус. голубъ).
*лѫгъ — Лѫжени (с.) . . .
желѫдъ — желѫдъкъ.

лѫк — лѫкъ, лѫка, лѫкатушка, Широка-Лѫка.
лѫч — лѫча, отлѫчвамъ...

М.

мѫдр — мѫдръ, мѫдрецъ, мѫдрость. . . .
мѫж — мѫжъ, омѫжвамъ.
мѫк — мѫка, мѫченикъ...

*мѫска (муле).
мѫт — мѫтѫ, мѫтеница, мѫтокъ...
мѫч — в. мѫк.

Н.

винѫги, и винаги.
гнѫсенъ — гнусѫ се...
принѫденъ — принуденъ.
нѫтрѣ — вѫтрѣ.

П.

пѫд — пѫдарь, пѫдѫ..
пѫпъ — пѫпка, напѫпвамъ.
пѫпешъ — пъпешъ.
пѫть — пѫтникъ...
пѫчѫ се . . .

Р.

рѫб — рѫбъ, рѫбѫ, рѫбежъ...
трѫб — трѫба, трѫбѫ...
рѫг — рѫгамъ.
хорѫгва — хоругва.
крѫг — крѫгъ, окрѫжность..
грѫди, нагрѫдникъ...
орѫдие.
орѫжие.
рѫк — рѫка, рѫкавица, рѫченици, порѫчка, прѣпорѫка, нарѫчникъ, рѫкавъ...
стрѫкъ.
прѫтъ — прѫчка . . .
обрѫчъ.

С.

сѫбота, Сѫбка. . .
сѫд — сѫдъ, сѫдия, разсѫдъкъ, сѫждение . .
сѫд — сѫдина.
всѫдѣ — всѫду . .
сѫкъ — сѫчки.
сѫпругъ — съпругъ.
сѫсѣдъ — съсѣдъ
сѫт — присѫтствувамъ, отсѫтствувамъ...
сѫщ — сѫщъ, сѫщество, насѫщенъ, досѫщъ (досущъ).

Т.

тѫг — тѫга, тѫженъ, тѫжба . . .
тѫдѣва. . .
тѫпъ — тѫпѣѫ, тѫпакъ . .
тѫпанъ.
стѫп — стѫпка, стѫпамъ, стѫпало, настѫпвамъ, прѣстѫпникъ, пристѫпъ, достѫпъ . . .

Х.

хѫдожникъ — художникъ.

Гдѣ се пише **Ь**.

§ 10. Малъкъ **ь** се пише въ слѣднитѣ случаи:

1. При сѫществителни имена отъ *женски* родъ, които свършватъ на съгласна: скрѣбь, кръвь, мисъль, радость, жлъчь, вечерь, мощь, нощь, ръжь, и пр.

Малкиятъ **ь** тукъ означава — за окото само — родътъ на името.

2. При имена отъ мѫжки родъ ед. ч., които въ косвена падежна форма приематъ **я** вм. **а** и се членуватъ съсъ *ятъ*; напр.:

учитель	—	на	учителя,	учителятъ
господарь	—	„	господаря,	господарятъ
пѫть	—	„	пѫтя,	пѫтятъ
конь	—	„	коня,	конятъ.

Забѣлѣжка. Така се пишѫтъ и чуждитѣ имена на мека съгласна: Миль, русофиль и пр.

3. Въ *множествената* форма при имена отъ мѫж. и жен. родъ, кога се образува съ мѣнитва **ье**, което придава на името *събирателно* значение. Напр.:

князъ	—	(князътъ)	—	князье, нива—нивье
робъ	—	(робътъ)	—	робье, ливада—ливадье
снопъ	—	(снопътъ)	—	снопье
мѫжъ	—	(мѫжътъ)	—	мѫжье

4. При нѣкои сѫществителни отъ срѣденъ родъ, като: сиренье, лозье, цвѣтье, спанье, седенье, баянье.

Забѣлѣжка. При образуванье на множественото число, **ь**-тъ се задържа само при думи на **-нье**; въ другитѣ случаи пада:

цвѣтье	—	цвѣтя	ала:	баянье	—	баняя
лозье	—	лозя		ражданье	—	ражданя.

5. Въ собственитѣ сѫществителни на **ьо**, както и въ произведенитѣ отъ тѣхъ прилагателни: Ганьо — Ганьовъ, Ботьо — Ботьовъ, Гѫдьо — Гѫдьовъ, и пр.

6. Въ прилагателното *синь* (синъ, синьо) — за разлика отъ сѫществителното синъ (— синове).

Всички други — относителни прилагателни на *-ен*, трѣба да се пишѫтъ съсъ **ъ**, макаръ въ женския родъ понѣгдѣ да се чува **я**: срѣденъ — срѣдня (и срѣдна), днешенъ — днешна, горенъ — горня (и горна), доленъ — долня (и долна).

7. Въ думи, гдѣто трѣба да се означи мекото произношение на разни съгласни прѣдъ **о**: кьоравъ, Гьопса, Ортакьои, кьосакъ, кьоравъ, магьосвамъ, и пр.

Непостоянни звукове (**Ъ**, **Е**).

§ II. Самогласнитѣ **ъ**, **е** въ основнитѣ наставки при имена отъ мѫжки родъ изпадатъ при образуванье на *женски* и *срѣденъ* родъ ед. ч., както и при образуванье на множествена форма или изобщо въ словообразуванъето. Напр.:

сѫществителни:	*прилагателни:*	*причастия:*
вѣтъръ — вѣтрове	мѫдъръ — мѫдро	рекълъ — рекла
тигъръ — тигри	хитъръ — хитро	могълъ — могла
метъръ — метра	сладъкъ — сладко	нашелъ — нашла
орелъ — орли	мъртъвъ — мрътво	дошелъ — дошла
пѣтелъ — петли	уменъ — умно	
старецъ — старци,	страненъ — странно	

При собствени имена така сѫщо изпада вметнѫтиятъ **е**, когато името дойде въ косвенъ падежъ:

Александъръ — Александра, Петъръ — Петра, Перикълъ — Перикла.

Отъ това свойство на непостояннитѣ звукове **ъ**, **е** вадимъ слѣдното практично правило: *гдѣто стои* **непостоянен звукъ**, не бива да се пише никоя отъ гласнитѣ: **ѣ**, **ѫ**, **а**; и обратно: гдѣто стои *постоянен* звукъ **а** или **ѫ**, не се пише **ъ**.

Примѣри:

хладенъ	или	хладѣнъ?	Сравни:	хладна,	слѣд.	хладенъ
уменъ	„	умѣнъ?	—	умна,	„	уменъ
старецъ	„	старѣцъ?	—	старци,	„	старецъ
горенъ	„	горѣнъ?	—	горна,	„	горенъ
доленъ	„	долѣнъ?	—	долна,	„	доленъ
боленъ	„	болѣнъ?	—	болна,	„	боленъ
мждъръ	„	мждѫръ?	—	мждра,	„	мждъръ
вѣтъръ	„	вѣтѫръ?	—	вѣтрове,	„	вѣтъръ
рекълъ	„	рекѫлъ?	—	рекла,	„	рекълъ
съмъ	„	сѫмъ?	—	сме,	„	съмъ
викалъ	„	викълъ?	—	викала	„	викамъ
искалъ	„	искълъ?	—	искала	„	искамъ
думалъ	„	думълъ?	—	думала	„	думалъ
викнѫлъ	„	викнълъ?	—	викнѫла	„	викнѫлъ
тръгнѫлъ	„	тръгнълъ?	—	тръгнѫла	„	тръгнѫлъ.

За **ѣ** *второто* (обратно) правило не струва:

копринѣнъ	— копринѣна	ала: горенъ	— горена!
румѣнъ	— румѣна	плетенъ	— плетена!
бурѣнъ	— бурѣни	споменъ	— спомени!*)

Забѣлѣжка 1. При крайнитѣ суфикси: **бр, вр, гр, др, тр, зм, кл**, вметнѫтиятъ **ъ** се чува като чисто **ѫ**, затова неправилно пишѫтъ: добръ, негръ, метръ, Петръ, Александръ, героизмъ, Периклъ, и пр. Само името Carl може да се пише *Карлъ*, защото **р** и **л**, като плавни звукове, лесно се произнасятъ.

Забѣлѣжка 2. При членуването на мѫжки имена съсъ **то** **ъ** изпада: такъвъ — такъвто, какъвъ — какъвто, и пр.; тъй сѫщо: къмъ — къмто; петъ—петтѣ, петъ—петстотинъ.

Мѣстенье на **ъ** *въ съчетания*: **ър—ръ, ъл—лъ.**

§ **12.** Когато тѣзи съчетания се намиратъ въ срѣдословието на думата *между* **двѣ съгласни**, **ъ**-тъ е игривъ звукъ, сир. дохожда ту *прѣдъ* **р**, **л**, ту *подиръ* тѣхъ.

---

*) Изключение отъ правилото правѫтъ думитѣ: писъкъ—писъци, крѣсъкъ—крѣсъци, мждрецъ—мждреци, хитрецъ—хитреци, подлецъ—подлеци, и др. п.

1. *Прѣдъ* **р** и **л** (**-ър, ъл**) стои когато слѣдъ тѣхъ върви сричка съ *една* съгласна, сир. имаме : *съгл.* + $\frac{\text{ър}}{\text{ъл}}$ + *съгл.*

2. *Подиръ* **р, л** (**ръ, лъ**) стои — а) когато слѣдъ тѣхъ иде сричка съсъ *двѣ* или *повече* съгласни, които мѫчно могѫтъ се изговори една подиръ друга: *съгл.* + $\frac{\text{ръ}}{\text{лъ}}$ + *съгл.* — *съгл.* Напримѣръ :

дърво	—	дръвникъ,	върба	—	Връбница
гърмежъ	—	гръмнѫхъ,	сърбинъ	—	сръбкиня
мълчѫ	—	млъкни !	гълчѫ	—	глъчка
кълвѫ	—	клъвнѫхъ	гълтамъ	—	глътка.

б) Когато думата е *едносложна*: гръмъ—гърми, кръвь —кърви, връхъ—върхове, Трънъ — Търново, гръкъ – гърци, срѣпъ—сърпове, и пр.

Изобщо при писанъето на **ъ**-тъ въ тоя случай трѣба да се има прѣдъ видъ *лекото* произношение на думата: когато се натрупатъ една подиръ друга нѣколко съгласни, произношението се затруднява. Съгласно това може и да се отстѫпва въ нѣкои случаи отъ споменѫтитѣ правила.

Така, противъ правилата, трѣба да пишемъ :

свършвамъ	вм.	свръшвамъ,
свързвамъ	„	свръзвамъ,
прибързвамъ	„	прибръзвамъ,
вързлъ	вм.	връзлъ, дългъ вм. длъгъ, хълмъ вм. хлъмъ, стълбъ вм. стлъбъ, вълкъ вм. влъкъ, дъртъ вм. дрътъ.

Б. Съгласни.

а. *Ясни* и *тъмни съгласни.*

§ 13. Едни отъ съгласнитѣ се произнасятъ *звучно* (ясно), а други — *глухо* (тъмно). На всѣка ясна отговаря

една глуха (тъмна) съгласна, както е показано въ тази таблица :

ясни	б	в	г	д	ж	з	жд	дж	дз	+
тъмни	п	ф	к	т	ш	с	шт (щ)	тш (ч)	тс (ц)	х

Къмъ яснитѣ спадатъ и плавнитѣ: л, м, н, р.

1. *Яснитѣ* съгласни запазватъ чистия си гласежъ само прѣдъ *самогласна* или прѣдъ *ясна съгласна*: *б*орба, *в*ърба, *г*айда, *ж*елѣзо, правда, табла, равно, *б*ратъ, *г*нѣздо, и пр.

Прѣдъ *тъмна* съгласна или въ края на *затворена**) сричка *ясната* минава въ съотвѣтна *тъмна* съгласна :

роб**с**ки, дръ**ж**ка, под**п**ирамъ, роб**ъ**, но**ж**ъ, ло**в**ъ,
ро**п**ски, дръ**ш**ка, по**т**пирамъ, ро**п**ъ, но**ш**ъ, ло**ф**ъ.

2. *Тъмна* съгласна прѣдъ *ясна* става *ясна* :

Вели**кд**енъ, о**тг**оворъ, **сб**орникъ
Вели**гд**енъ о**дг**оворъ **зб**орникъ.

Това естествено изравнение на съгласнитѣ въ *говора* не може да се допусне и на*писмо*, защото на това силно се противи ухото, което, въ свръзка съ окото, не търпи щото единъ и сѫщи звукъ въ думи отъ единъ и сѫщи коренъ да се пише *различно*. Така напримѣръ ухото ни, което е навикнѫло да слуша коренътъ *родъ* въ цѣлъ редъ думи, като: роденъ, родитель, порода, природа, природенъ, сроденъ, народенъ, и пр., не допуска да пишемъ : ро**т**ство, наро**т**ъ, ро**т**ъ, — както се произнасятъ. Затова нѣма основание да се пише тукъ *фонетишки* (както се говори).

Правило. Когато се съмнѣвашъ, какъвъ звукъ да пишешъ въ даденъ съмнителенъ случай, — ясенъ или тъменъ, — припомни си такъва дума отъ сѫщия коренъ, гдѣто съм-

*) Сричка, която свършва съ самогласна, на ¦казва *отворена*: гра-ди-на; срички — град.—,роб—, въ думитѣ: градъ — градски, роб—робски, сѫ *затворени* (сричката се затваря съсъ съгласна).

нителната съгласна да се падне прѣдъ *самогласна*: тукъ тя ще се чуе каквато си е. Напр., какъ да се пише:

книжка или книшка? — срав. книжарь
редъ „ ретъ? — редовенъ
приказка „ приказка? — приказвамъ
ножъ „ ношъ? — ножове
сватба „ свадба? — сватовникъ
врабче „ врапче? — врабецъ, и пр.

Само гдѣто съставътъ на думата е тъменъ, може да се пише *фонетишки*: сѣйдба, женидба, вършидба.

Правописание на прѣдлози: изъ, раз—,въз—,без.

§ 14. Съгласно горното начало трѣба да се пишатъ и прѣдлозитѣ: **из-,раз-,въз-,без-**; а именно, *както пишемъ* — етимологишки — *прѣдлозитѣ*: **с-, от-, под-, над-, прѣд-**:

спирамъ — сбирамъ (збирамъ)
скривамъ — сгрѣвамъ (згрѣвамъ)
отпивамъ — отбивамъ (одбивамъ)
откупъ — отговоръ (одговоръ);

и *обратно*:

подбирамъ — подпирамъ (потпирамъ)
подвивамъ — подхващамъ (потфащамъ)
надвивамъ — надхвърлямъ (натфърлямъ)
прѣдговоръ — прѣдписание (прѣтписание), и пр.

—*така трѣба да пишемъ и прѣдлозишъ:* **из-, раз-, въз-, без-**:

избирамъ — изпирамъ (испирамъ)
извирамъ — изхвърлямъ (исфърлямъ)
изгубвамъ — изкупвамъ (искупвамъ)
издигамъ — изтикамъ (истикамъ)
раздухвамъ — разтуха (растуха)
разбивамъ — разпъвамъ (распъвамъ)
възвирамъ — възпирамъ (въспирамъ)

въ**з**дигамъ — въ**з**хищавамъ се (въ**с**хищавамъ се)
бе**з**броенъ — бе**з**покоенъ (бе**с**покоенъ)
бе**з**даренъ — бе**з**цѣненъ (бе**с**цѣненъ), и пр.

Съ това писанье отъ една страна се избѣгва една голѣма правописна непослѣдователность, а отъ друга — улеснява се правописанието на прѣдлозитѣ, понеже се прѣмахва едно излишно правописно правило, придружено при това съ *изключение.* *)

б) Изпусканье нѣкои съгласни прѣдъ други съгласни.

§ 15. Нѣкои съгласни като се срещнѫтъ (въ словообразуванъето) съ други, подобни тѣмъ съгласни, изравняватъ гласежа си съ послѣднитѣ и *изпадатъ*, сир. не се чуватъ никакъ въ изговора на думата; затова не трѣба и да се *пишѫтъ*. Така изпада:

т прѣдъ **ц** (—тс): дѣте-дѣ**т**ца (—дѣ**тс**а) — *дѣца*,
Вра**т**ца—Враца;
д „ **ц, ч** (—тш): сър**д**це (сър-тсе) — *сърце*; насър**д**чавамъ — насър**ч**авамъ;
г „ **к**: ме**г**къ — ме*к*къ — мекъ
ле**г**къ — ле*к*къ — лекъ
я**г**къ — я*к*къ — якъ
зая**к**чавамъ, сме**к**чавамъ, оле**к**чавамъ,
(както: оме**к**нѫхъ, олекнѫ ми, заякнѫхъ **).

в *подиръ* **б**, въ думата трѣ**б**ва — *трѣба* —, както съ врѣме още изпаднѫло **в** въ думитѣ: облакъ (об**в**лакъ), обѣсенъ (об**в**ѣсенъ), облѣкло (об**в**лѣкло), область (об**в**ласть), както и **б** изпаднѫло прѣзъ **в** въ думата: о**б**витъ—овитъ.

д, т изпадатъ кога дойдѫтъ между **с, з, ж**, отъ една страна, **н** — отъ друга.

---

*) Въ приетото сега правописание прѣдлозитѣ: *из—, раз—, въз—, без—* се пишѫтъ *фонетически*, освѣнъ когато думата захваща съсъ *с*: *ис*тичамъ, *ала*: *из*сипвамъ!

) Мнозина пишѫтъ, по подражание на ст.-българското правописание: сърдце, дѣтца, мегкъ, легкъ и пр. Въ ст.-български е било възможно такъво писанье, защото съгласнитѣ д—ц, т—ц, г—к били раздѣлени съсъ самогласна ъ: **сръдъцє, дѣтъцє, лъгъкъ; въ сегашния ни езикъ тоя звукъ изчезнѫлъ, и затова неможе да се пише така.

пуснѫхъ (вм. пустнѫхъ), пораснѫхъ (вм. порастнѫхъ, празникъ (вм. праздникъ) празна (вм. праздна, м. р. празенъ!) нужно (вм. нуждно, м. р. нуженъ!)

Ако тукъ се противи силно етимологията на думата, **т** трѣба да си остане.

Нпр: кръстникъ—отъ *кръстъ*, напръстникъ — отъ пръстъ, постникъ — отъ постъ, хубостникъ — хубость, вѣстникъ — отъ вѣсть, честность — отъ честь, намѣстникъ — отъ мѣсто.

в. *Замѣна въ нѣкои съгласни.*

§ 16. Въ разнитѣ български говори често се замѣняватъ едни съгласни съ други. Така дохожда:

в	намѣсто	**м**:	по**в**ни	—	по**м**ни
			тъ**в**но	—	тъ**м**но
			сто**в**на	—	сто**м**на
			пла**в**нѫ	—	пла**м**нѫ
м	„	**в**:	ра**м**енъ	—	ра**в**енъ
			гла**м**ня	—	гла**в**ня
л	„	**н**:	**м**лого	—	**м**ного
г	„	**д**:	**г**лѫбокъ	—	**д**ълбокъ
к	„	**т**:	**к**лъстъ	—	**т**лъстъ
			клѣе	—	**тл**ѣе

Тия замѣни въ съгласнитѣ, като провинциални черти, трѣба да се избѣгватъ, когато се говори и пише на книжовно нарѣчие.

г. *Съгласна* **х.**

§ 17. *Съгласната* **х** изобщо въвъ всички български говори е твърдѣ непостояненъ звукъ: ту се изпуска, ту минава въ други звукъ.

1. *Изпуска се* въ началото (понѣкога и въ срѣдата) на думата:

*у*баво, *о*ро́, *о́*ра, *Р*исто, *О*ридъ (Охридъ).

2. *Замѣня* **се**: а) съ **ф**: бѣ**ф**ъ, кожу**ф**ъ, сирома**Ф**ъ.
б) „ **ш**: у**ш**о (ухо)—споредъ мнч. *у**ш**и*.
в) „ **й**: орѣ**й** (орѣхъ), о**й**лювъ (охлювъ)
ка**й**ве (кахве, кафе).

3. *Замѣня*: а) **к**: ла**Х**тье — ла**к**тье
б) **ж**: но**Х**че — но**ж**че
в) **ф**: до**Х**тасалъ— до**Ф**тасалъ
г) **с**: дъ**Х**ченъ — дъ**с**ченъ
д) **ш**: ко**Х**че — ко**ш**че.

4. *Пише* се — по криво сходство — гдѣто нетрѣба:
Хотивамъ — (споредъ *ходж*) — **О**тивамъ.

Това непостоянство на съгласната *х* трѣба да се знае, за да не се бърка въ *писанъето: тукъ небива нито да се изпуска, нито да се замѣня, нито пъкъ да се пише гдѣто не трѣба.*

Забѣлѣжка. Чуждото **Х**, което въ руски езикъ се прѣдава чрѣзъ **г**, у насъ трѣба да се бѣлѣжи пакъ съсъ **х**, макаръ и да не го прѣдава точно: **Х**омиръ, **Х**ародотъ, **Х**ераклъ (**Х**еркулесъ), **Х**ермесъ, **Х**езиодъ, *х*игиена, *х*идравлика, *х*ипнотизъмъ, *х*ипотеза, *х*ипербола, *х*ермафродитъ; **Х**ого **Х**енрихъ, **Х**егелъ, **Х**елм**Х**олцъ, *х*ауптвахта, и пр. (руски: **Г**юго, **Г**омеръ, **Г**ародото, *г*игиена, *г*ипербола, **Г**енрихъ, и пр. (само думата **г***ерой* може да се пише както е заета отъ руски (ср. фр. hèros). *)

д. *Съгласна* **Ф.**

§ 18. *Съгласна* **Ф** обикновено се срѣща въ чужди думи (гръцки, френски, турски),—но въ много случаи тя се явява на чисто домашна основа:

1. Като замѣна на х: бѣ**ф** (бѣх), кожу**ф** (кожухъ)
2. „ „ „ **в**: въ**ф**. ф**ъ**ф—вм. **във**ъ, **ф**—вм. **в**.
(**в**'единъ градъ=**Ф**'единъ градъ)
3. „ „ „ **хв**: **ф**ърлямъ—вм. *хв*ърлямъ
фалж — „ *хв*алж
фърчж — „ *хв*ърчж
фучж — „ *хв*учж.

*) Това правило да не се прѣтълкува:—че всички чужди думи, които въ руски се пишжтъ съсъ **г**, у насъ да се пишжтъ съсъ **х**!: Гете, Гей-Люсакъ, и пр.,

4. Като замѣна на **п** прѣдъ **т**: **фт**иче — птиче.

Отъ тѣзи четири случая само въ *третия*, и то само въ *звукоподражателнитѣ* думи—може да се пише фонетишки: *фърчѫ*, *фърчило*, *фръкни*, *фучи*, *фърлямъ*, за*фърлен*ъ, ала: *похвала*, *прѣхвален*ъ!

е. *Лабиално (умекчително)* **Л.**

§ 19. Умекчително (лабиално) **л**, което въ старобълг. езикъ се срѣща редовно подиръ устненитѣ **б**, **п**, **в**, **м**—кога се намиратъ прѣдъ *меки* самогласни, въ днешния—*говоримъ* български езикъ почти съвсѣмъ изчезнѫло. Като несвойствено на живата българска рѣчь, то трѣба да се избѣгва и въ писменията езикъ, гдѣто се прѣнася отъ руски езикъ. Трѣба да се пише: са**бя** (вм. сабля), зе**мео**писание (сморедъ *земя*), кора**бо**крушение (вм. кораблекрушение), употрѣ**бя**вамъ—употрѣ**бя**мъ, прослав**я**вамъ—прослав**я**мъ, изправ**я**вамъ—изправ**я**мъ, заяв**я**вамъ, обяв**я**вамъ, изяв**я**вамъ, усинов**я**вамъ, прѣполов**я**вамъ, изтрѣ**бя**вамъ, прѣло**мя**ватъ, устре**мя**вамъ, ослѣ**пя**вамъ, и пр.; споредъ глаголитѣ — и глаголнитѣ сѫществителни на **-ние**, още повече ония на *-енье*, *-янье:* употрѣ**бе**ние—употрѣ**бя**нье (употрѣба), стре**ме**ние, ослѣ**пе**ние (ослѣпяванье), усино**ве**ние, и пр.

Може да се пишѫтъ — поруски — само думитѣ, които означаватъ нетолкозъ *дѣйствие*, колкото *прѣдметъ*, *фактъ:* обя**вл**ение, я**вл**ение, заявление, прѣдста**вл**ение, изку**пл**ение, забавление, и пр.

ж. *Двойни съгласни* **(ЗЗ, ДД, ТТ, НН).**

§ 20. Двѣ еднакви съгласни наредъ могѫтъ да се пишѫтъ само въ *български* думи, гдѣто могѫтъ да се чуѫтъ всѣка по отдѣлно или понѣ се произнасятъ съ усѣтна задръжка на гласа.

Двойна съгласна се пише само въ слѣднитѣ случаи:

1. Въ *сложни* думи, въ които първата частъ е нѣкой отъ прѣдлозитѣ: *из-*, *раз-*, *безъ-*, *над-*, *подъ-*, *от-* а

втората е дума, която захваща съсъ сѫщата съгласна, на каквато свършва прѣдлогътъ:

Иззатварѫ, иззобѫ, раззеленѣѫ, беззаконие, наддавамъ, наддѣлвамъ, поддавамъ, подданикъ, поддиректоръ, оттеглямъ, оттървамъ, и пр.

2. Въ прилагателни имена, женски и срѣденъ родъ единствено и множествено число, при които формата за мѫжки родъ се образува, като се прибави суфиксъ **-енъ** при сѫществителна основа на **ан-, ян-, ен-, ѣн-, он-, ин-, ун-, ън-:**

стран+*енъ* — странна, сѫщ. странникъ
постоян+*енъ* — постоянна
камен+*енъ* — каменна
стѣн+*енъ* — стѣнна
наклон+*енъ* — наклонна, поклонникъ
невин+*енъ* — невинна, невинность
лун+*енъ* — луна
сън+*енъ* — съна. *)

Въвъ всички други случаи трѣба да се пише само едно *н*: *пѝсменъ* (изпитъ)—*пѝсмена* (работа) огненъ—огнена, свещенъ—свещена, обикновенъ—обикновена, и пр.

Трѣба да се забѣлѣжи тукъ, че говоримиятъ езикъ не обича да удвоява суфиксътъ **ен**: убийствѐнъ, а не убийствѐн*енъ*, умствѐнъ, а не умствѐн*енъ*, дружествѐнъ, а не дружествѐн*енъ*, тържествѐнъ, а не тържествѐн*енъ*, многочислѐнъ, а не многочислѐн*енъ*, и пр.; споредъ това трѣба да се пише: убийствѐно, умствѐно, дружествѐно, тържествѐно, многочислѐно.

Забѣлѣжка. Чуждитѣ думи се пишѫтъ тъй както се изговарятъ въ езика, отдѣто се зематъ. Споредъ това не трѣба да се пишѫтъ *двойни* съгласни въ чужди думи, когато се прѣдаватъ съ български букви *(бб, вв, дт, кк, мм, нн, пп, рр, сс, шш,* и пр.)

Трѣба да се пише: преса, телеграма, комисия, програма, граматика, мана, Сава, сѫбота, Шмитъ (Schmidt), Миль, Шилеръ, Локъ, Русо, Бопъ, кореспонденция, артилерия, илюзия, имитация, и пр.—Съ това се прѣмахва неразборията въ писанъето: коммисия—комиссия—комисия коммиссия!

*) Изключение се прави само за думи: данни, прѣданни, прѣданность, вселенна.

II. ОСОБНОСТИ ВЪ МОРФОЛОГИЯТА.

А. Сѫществително име.

А. Форми за множествено число при многосложни и едносложни имена.

§ 21. Всички *многосложни* сѫществителни имена отъ *мѫжки* родъ образуватъ множествената си форма като приематъ мѣнитва **и**: законъ—закон**и**, господарь—господар**и**, вѣстникъ—вѣстниц**и**, учитель — учител**и**, славей — славе**и**, ратай — рата**и**, българинъ — българ**и**, християнинъ — християн**и**, сърбинъ — сърб**и**, русинъ — рус**и**, славянинъ — славян**и**, и пр.

Забѣлѣжка. Изключение правятъ имената: камъкъ—камънье (и камън**и**), господинъ — господа.

§ 22. *Еднослоѫни* имена отъ мѫжки родъ образуватъ множествената си форма съ прибавка на мѣнитва — *ове*: бог—бог**ове**, кръст—кръст**ове**, край—край**ове**, змѣй—змѣ**ове**.

Забѣлѣжка 1. *Двусложнитѣ* сѫществителни съ вметнатъ **ъ**: огънь, вѣтъръ—образуватъ множ. си форма по правилото за *еднослоѫнитѣ* сѫществителни: ог(ъ)нь—огнь**ове**, вѣт(ъ)ръ—вѣтр**ове**.

Забѣлѣжка 2. Противъ правилото за еднослоѫнитѣ имена, нѣкои еднослоѫни имена образуватъ множествено число като приематъ, едни—мѣнитва **и**, други—**ье**, трети—и едната и другата, четвърти—**ье, ове, ища**:

1. **ъ—и**: постъ — пост**и**, пръстъ — пръст**и**,
   сѫбъ — сѫб**и**, ракъ — рац**и**,
   влъкъ — вълц**и**, гръкъ — гърц**и**,
   влахъ — влас**и**, песъ — пс**и**,
   чехъ — чех**и**, внукъ — внуц**и**,
   нравъ — нрав**и**.
2. **ь—ье**: князъ — князь**е**, царь — царь**е**,
   краль — краль**е**, конь — конь**е**.
3. **ъ, ь—и, ье**: гостъ — гост**и**, гостье,
   день — дн**и**, денье,
   робъ — роб**и**, робье.

4. **ъ—и, ье, ове, ища**: дворъ — двор**ове**, двор**и**, двор**ье**, двор**ища**

даръ — дар**ове**, дар**и**, дар**ье**
долъ — дол**ове**, дол**и**, дол**ища**
листъ — лист**ове**, лист**и**, лист**ье**
прѫтъ— прѫт**ове**, прѫт**и**, прѫт**ье**, прѫт**ища**
връхъ — върх**ове**, върш**ье**.

Забѣлѣжка. Окончанието **ье** придава на името събирателно значение: трънъ—трън*ье*, конь—конье; споредъ тѣхъ: каменъ (—камъкъ)—камънье.

Неправилно образува множествената си форма думата *братъ:* **братя** (двусложна, а не трисложна—братия!).

Б. Множествена форма подиръ количествени опрѣдѣления.

§ 23. *Многосложнитѣ* сѫществителни имена отъ мѫжки родъ подиръ количествени опрѣдѣления образуватъ множествената си форма—кѫдѣ съ мѣнитва **и**, кѫдѣ—съсъ **а** (я). Втората форма се държи най-вече подиръ числителнитѣ *два —двама* (при лица) и при имена, които означаватъ нѣкаква *мѣрка:*

два камък**а**, народ**а**, лев**а**, грош**а**, брат**а**;
двама войник**а**, *трима* ученик**а**;
петъ, *шестъ*, *сто*— кораб**а** гроздье;
два, *три*, *десетъ*—кош**а** орѣхи;
два, *три*, *десетъ*—аршин**а**, метр**а** сукно, и пр.

Не всички сѫществителни приематъ тази форма. Изобщо сѫществителнитѣ, които означаватъ *неодушевенъ* (—вещественъ) прѣдметъ, пò-приематъ формата на *а,* отколкото ония, които означаватъ одушевенъ или отвлѣченъ прѣдметъ; — сѫществителнитѣ на *-тель* като че отбѣгватъ съвсѣмъ фор-

мата на *а*: *двама* господаря, ала: *двама* учители, настоятели, вмѣсто: двама учителя, настоятеля.

Имената на **-ецъ** и еднозложнитѣ имена за лица искатъ числителни *двама*, *трима*, и пр., а въ този случай избѣгватъ формата на **а**:

двама старци, а не — двама старца,
трима глупци „ „ — трима глупца,
двама попове „ „ — двама попа,
трима робове „ „ — трима роба,
петима царье, „ „ — петима царя, и пр.

Забѣлѣжка Сѫществителното *кракъ* има само една форма за множествено число: *крака*.

В. Трояка форма за множествено число.

§ 24. Нѣкои сѫществителни отъ мѫж. родъ, покрай другитѣ форми за множествено число, приематъ и *-ища*; — тази мѣнитва придава на сѫществителното значение за *неопрѣдѣлено множество*. Такива сѫ:

пѫть — 1. пѫти (въ прѣносно значение: „Сто пѫти съмъ ти казалъ“).
„ 2. пѫтя: „Отъ града К*. за село Ш*. се отива прѣзъ два пѫтя“.
„ 3. пѫтища: „Като се прѣкатурнѫтъ колата— пѫтища много“ (нп).

гробъ — 1. *два* гроба — опрѣдѣлено множество
2. гробове — *не тъй* опрѣдѣлено
3. гробища — *съвсѣмъ* неопрѣдѣлено;

тъй сѫщо: **трапъ**, *два* трапа, трапове, трапища,
плетъ, „ плета, плетове, плетища,
друмъ, „ друма, друмове, друмища,
градъ, „ града, градове, градища,
край, „ края, крайове, краища,
долъ, „ дола, долове, долища,
купъ, „ купа, купове, купища,
дворъ, „ двора, дворове, дворища.

Заб. Окончание-**ища** приематъ имена, които означаватъ *мѣсто*, *прѣдѣлъ*. Само думата **сънища** прави изключение.

Г. Двояка множествена форма при нѣкои имена отъ женски *родъ.*

§ 25. а) Нѣкои сѫществителни имена отъ *женски* родъ, покрай обикновената си за множествено число форма на **и**, когато иматъ прѣдъ себе си количествено опрѣдѣление, зематъ и друга форма—на съгласна (**ъ**).

Напр.: той има *сто* глав**ъ** добитъкъ (вм. сто глави...)
хилядо душ**ъ** хора изгинѫхѫ
Сто и шейсетъ годин**ъ**! (Ваз.)
петстотин**ъ** жълтици (вм. петь стотин**и**...).

Забѣлѣжка 1. Тази форма е остатъкъ отъ старобълг. родителенъ падежъ.

б) Сѫществителнитѣ **ржка**, **нога** зематъ за *множествено* число **ѣ**, прѣдъ което гърленитѣ **к**, **г** се омекчаватъ въ зѫбни **ц**, **з**: ржцѣ, нозѣ.—Правилнитѣ форми: ржки, ноги не сѫ приети въ книжовниятъ езикъ. *)

Забѣлѣжка 2. Формитѣ *ржць*, *нозь* сѫ останки отъ старобълг. *двойно* число.

в) Думитѣ *кѫща*, *нива*, иматъ двойна форма за множествено число:

кѫщи, *ниви* — опрѣдѣлено множество,
кѫщя, нивя — неопрѣдѣлено „

Напр.: „Нашето село има хилядо кѫщи“; ала: „Въ този градъ кѫщята сѫ натрупани една възъ друга“.

г) Сѫществителнитѣ *врата*, *уста* повечето се употрѣбяватъ въ значение на *множествено* число, затова и оставатъ неизмѣнни: едни врата, голѣми уста.

Сѫществителното *кола* сѫщо така означава множествено число (едни кола, двѣ кола), но има и друга форма—на **я**, която означава *неопрѣдѣлено* множество: „купихъ си петъ кола дърва“, ала: „на пазаря стоятъ много коля дърва“.

---

*) Формата *ржки* се срѣща само въ израза: *иде му отржки*.

Д. Двояка множествена форма за имена отъ срѣденъ родъ.

§ **26.** Нѣкои отъ сѫществителнитѣ имена отъ *срѣденъ* родъ иматъ по двѣ или даже по три форми за множествено число, всѣка съсъ специално значение. Такива сѫ:

море	—	моря (неопрѣдѣлено	множ.)	мор*ета* (опрѣдѣлено)	
поле	—	поля	„	„	пол*ета*	„
пиле	—	пилци *)	„	„	пил*ета*	„
врабче	—	врабци	„	„	врабч*ета*	„
теле	—	телци	„	„	тел*ета*	„
гърне	—	гръ**нци**	„	„	гърн*ета*	„
ягне	—	ягънци	„	„	ягн*ета*	„
прасе	—	прасци	„	„	прас*ета*	„
вѫже	—	вѫжа	„	„	вѫж*ета*	„
знаме	—	знам**ена**	„	„	знам*ета*	„

(„Знам*ената* се развѣхѫ“, ала „неприятелятъ сполучи да вземе *двѣ* знам*ета*“).

дърв — дърв**а** (за горенье),
дърв**ета** (отсѣчени за работа, или много дървета отъ единъ родъ),
дърв**еса** (разни видове дървета: „въ нашата градина има всѣкакви видове дърв*еса*“).
дърв**ье** (въ събирателно значение).

Е. Останки отъ старобългарско двойно число.

§ **27.** Нѣколко сѫществителни имена отъ срѣденъ родъ образуватъ множествена форма съ мѣнитви **ѣ—и**; това сѫ останки отъ старобългарско двойно число. Тѣ сѫ:

крило — крил**ѣ**
колѣно — колѣн**ѣ**
рамо — рамен**ѣ**

*) Тѣзи форми (телци, врабци, гръ**нци**, прасци) могѫтъ да се тълкуватъ и като *множествени* на *единственитѣ* (нѣкои запазени, други изчезнѫли) отъ *мжжки* родъ: врабецъ, телецъ, гърнецъ и пр., но въ множ. число тѣ се схващатъ повече като имена отъ срѣденъ родъ.

око — оч**и** (вм. ока)
ухо — уш**и** (м. уха).

Първитѣ три имена (крило, колѣно, рамо) образуватъ множествено число и по общото правило: крило—крил*а*, колѣно—колѣн*а*, рамо—рам*ена*.

Първитѣ — *крилѣ*, *колѣнѣ*, *раменѣ* се употрѣбяватъ повече въ старото си значение—въ двойно число; вторитѣ—кога се говори за неопрѣдѣлено множество.

Думата *колѣно* пъкъ въ нѣкои случаи се употрѣбява съсъ специално значение на *родъ*: въ тоя случай първата форма за множ. число по никакъвъ начинъ не може да се вземе: „дванайсетѣхъ израилски колѣ**на**“ (не колѣнѣ).

Като неправилни, относително образуваньето на множествената форма, могѫтъ да се брояѫтъ сѫществителнитѣ произлѣзли отъ причастия страдателни и заети отъ руски езикъ:

животно — животн*и* (вм. животн*а*),
насѣкомо — насѣкоми („ насѣкома, споредъ
дѣлимо — дѣлими писмо — писма)
събираемо — събираеми
умаляемо — умаляеми
сказуемо — сказуеми, и пр.

Ж. Окончания ЬЕ и ИЕ при имена отъ срѣденъ родъ.

§ 28. Окончание **ие** при имена отъ срѣденъ родъ означава *дѣятелно* (глаголно) име, *заето отъ руски езикъ*; — чисто-български или побългарени вече дѣятелни имена трѣба да се пишѫтъ съсъ **ѣе**. Въ нѣкои случаи тѣзи двѣ окончания придаватъ специално значение на думата:

български или побългарени:	*руски:*
пран**ьѐ**,	произхожд**ѐние** (происхожденіе)
спан**ьѐ**	зв**ѐние** (званіе)
клан**ьѐ**	поколѐ**ние** (поколеніе)

лежѐньe	изложѐние (изложеніе)
глѐданьe	съвѣщàние (совѣщаніе)
стòеньe	въображѐние (воображеніе)
хо̀деньe	уравнѐние (уравненіе)
вѝканиe	намалѐние (намаленіе)
сл̀ушанье	послушàние (послушаніе)
кръщеньѐ	кръщѐние (крещеніе)
рѣшàванье	рѣшѐние (рѣшеніе)
рàжданье	рождѐние (рожденіе)
д̀ѣленье	дѣлѐние (дѣленіе)
събѝранье	събрàние (събраніе)
образ̀уванье	образовàние (образованіе)
п̀ѣенье	пѣние (пѣніе)
ученье	учѐние (ученіе)
пѝсанье	писàние, (писаніе)
рàстенье	растѐние (растеніе), и пр.

Въ *говора* ясно се забѣлѣзва различието между домашни или побългарени дѣятелни имена и руски; говори се, напр.:

азъ се занимавамъ съ *пѝсанье*, ала:

азъ четѫ свещеното *писàние*; —

младостьта е врѣме за *̀ученье*, старостьта—за почѝванье, ала: Българитѣ прѣгърнѫхѫ Христовото *учѐние*, при Бориса; —*движенъето* е полезно за здравьето, ала: всичко въ природата се намира въ движѐние.

Още по̀-ясно се забѣлѣзва тази разлика между двѣ еднокоренни дѣятелни имена, когато едното означава *повтаряно* дѣйствие (произлиза отъ *повтарянъ* глаголъ), а другото — *свършено* (произлѣзло отъ траятенъ видъ):

намал̀яванье данъка — намалѐние на данъка
произвѐжданье — произведѐние
разд̀ѣлянье — раздѣлѐние
обвин̀яванье — обвинѐние
наказàванье — наказàние
полàганье — положѐние
кръщàванье — кръщѐние
прѣдàванье — прѣдàние
издàванье — издàние, и пр.

При всичко че тази разлика, която *говоримиятъ* езикъ прави между дѣятелни имена *свои* или *побългарени* (въ значение на повтаряно дѣйствие) и *руски*, е явна, — *написмо* мнозина не правѫтъ никаква разлика, и пишѫтъ еднакво и въ двата случая — **ие**.

Пишѫтъ: учителятъ прѣподаде урокъ по пѝсань*е*, по четень*е*, *както*: учителятъ разказа на ученицитѣ си нѣщо отъ свещеното писàни*е*;
образован*ието* на пàрата се дължи на...
образованието въ България напрѣдва;
съзнавани*е* на човѣшкитѣ длъжности...
човѣкътъ е дошелъ въ *съзнан***ие**, и пр.

Правило. За да се знае гдѣ да се пише *ье*, и гдѣ *ие*, трѣба да се помни това просто правило: **ие** *се пише само въ имена, въ които ударението стои на* **третата** *сричка отъ края:*

3 2 1 3 2 1 3 2 1 3 2 1
движѐ **ни** е, п'Ѣ **ни** е, събрà **ни** е, изложѐ **ни** е —

ала: двйженье, п'Ѣенье, събйранье, излаганье,

4 3 2 1 4 3 2 1 4 3 2 1 4 3 2 1
намѣсто: двѝ же ни е, п'Ѣ е ни е, събй ра ни е, излà за ни е;—

иначе казано: *ударението въ дѣятелнитѣ имена трѣба да стои винаги на третата сричка, като се чете отъ* **края** *на думата.*

Изключение отъ това правило трѣба да се прави само за думитѣ: жит**ие**, бит**ие**, пит**ие**, евàнгел**ие**; въ турскитѣ: запт**ие**, ефенд**ие**, хамид**ие**, беледие, кантар**ие**, и пр.

Въвъ всички други случаи трѣба да се пише **ье**.

Забѣлѣжка 1. Имената на **ье** изглеждатъ като пó глаголни или пò-отвлѣчени, затова *повечето* отъ тѣхъ избѣгватъ множествената форма; не се употрѣбяватъ форми: ходенья, пѣенья, ученья, прѣзиранья, полаганья, и пр. (отъ ходенье, пѣенье, ученье и пр.), когато имената на-**ие**, повечето, образуватъ множествено число:

движѐн**ие** — движѐн**ия**, учѐн**ие** — учен**ия**
старàн**ие** — старан**ия**, събран**ие** — събран**ия**, и пр.

И по това свойство донѣгдѣ може да се разпознаватъ **ье**-имена отъ **ие**-имена.

Колкото пъкъ отъ тѣхъ иматъ множествена форма, тя се образува двояко: при едни съ прибавка *-ета*, при други съ прибавка-**я**, които замѣнятъ мѣнитвата **е** въ единственото число:

сирень**е** — сирень**ета**	баян**ье** — баян**ья**
пран**ье** — пран**ьета**	отиван**ье** — отиван**ья**
клан**ье** — клан**ьета**	ражда**нье** — ражда**нья**

Забѣлѣжка 2. За да се отстрани колебанието между окончания **е** и **ье** въ писанъето на сѫществителнитѣ имена отъ срѣденъ родъ, трѣба да се приеме едно отъ двѣтѣ. *Понеже неможе да се занемари мекото произношение на* **е***-то въ тоя случай, безъ да се изнасили езика, трѣба да се приеме втората форма, и да се пише:*

гроздь*е*, лозь*е* (множ. ч. лоз*я*)
сирень*е*, (мн. ч. сирень*ета*)
цвѣтъ*е*, („ „ цвѣт*я*)
бил**ье**, зел**ье**, жрѣб**ье**, леж**ень**е, вика**нье**, и пр.
вмѣсто: гроз**де**, сирен**е**, лоз**е**, цвѣт**е**, и пр. —

3. Сѫществителни съ неопрѣдѣленъ родъ.

§ 29. Нѣкои сѫществителни имена на съгласна, които именуватъ прѣдмети неодушевени и отвлѣчени, се колебаѫтъ въ рода си, а именно, въ нѣкои случаи се употрѣбявятъ като мѫжки имена, въ други — като женски. Съобразно съ това и трѣба да се пишѫтъ:—когато се вематъ въ значение на мѫжки родъ—съсъ ъ, кога отъ жен. родъ—съсъ ь.

силенъ студъ — голѣма студь
добъръ вечеръ } — прѣзъ тази вечерь
бѫдни вечеръ }
нѣма никакъвъ смисълъ — немогѫ му намѣри смисъльта
паднѫлъ въ калѵтъ — потънѫлъ въ кальта
пепелъ̀тъ — пепельта, черния дробъ — дробьта

мазътъ — мазьта, потътъ — потьта
голѣмъ паплъчъ — голѣма паплачь
младежътъ — българската младежь.

Б. Прилагателно име.

А. Суфиксъ -ски.

§ 30. При образуването на прилагателни съ помощьта на тоя суфиксъ става слѣдното:

1. Ако прилагателното се образува отъ коренъ, който свършва на **с, з, ж, ч, ш**, въ суфиксътъ **ски** изпада **с**-то. Затова трѣба да се пише:

рус +(с)ки=руски — прус +(с)ки=пруски
француз+(с)ки=французки — Бургаз+(с)ки=бургазки
мъж +(с)ки=мъжки — Париж+(с)ки=парижки
Добрич +(с)ки=добрички — Петрич+(с)ки=петрички
Витош +(с)ки=витошки — Ниш + (с)ки=Нишки.

2. Ако основата на прилагателното свършва на **г, к, х, ц, щ,** послѣднитѣ въ тоя случай се промѣнятъ: **г** на **ж**, а **к, х, ц, щ**—на **ш**:

Праг +(с)ки=пражки, — Разлог +(с)ки=разложки,
човѣк +(с)ки=човѣшки, — Казанлък+(с)ки=казанлъшки,
влах +(с)ки=влашки, — сирома**х**+(с)ки=сирома**ш**ки,
старец +(с)ки=старешки, — Златица +(с)ки=златишки,
Букурещ + (ски) = букурешки,
Плоещ + (ски) = плоешки, и пр.

Забѣлѣжка. Суфиксъ—*ически*, като чуждъ, добрѣ е да се избѣгва, и да се употрѣбяватъ българскитѣ: *жки*, *шки*, или *ченъ:*

войник — воинишки
владика — владишки
поборник — поборнишки
казак — казашки
ученик — ученишки, вм. ученически

граматик — грамати**шки**, вм. грамати*чески*
систематика — системати*чно*
историк — истори**шки**, вм. истори*чески*
логик — логи**шки**, логи*чни*, вм. логи*чески*
етика — ети**чни**
филолог — филоло**жки**, вм. филологи*чески*
синтаксис — синтакси*чни*
етимолог — етимологи*чни*

Б. Суфикси **чък, -ъвъ, -авъ, -ъкъ, -акъ, -естъ, -ѣнъ, -енъ.**

§ 31. Прилагателни, които показватъ умалителни или галени качества, трѣба да се пишѫтъ съсъ—**чъкъ**, а не съсъ **чекъ**: мъничъкъ, черничъкъ, миличъкъ, хладничъкъ, и пр.

§ 32. Съсъ **ъ—ъкъ** се пишѫтъ прилагателни, които въ множествената си форма изгубватъ съединителниятъ звукъ (**ъ**—тъ);—гдѣто тоя звукъ не пада, трѣба да се пише **а**:

сладъкъ — сладки	синкъвъ или синкавъ? — синкави
кротъкъ — кротки	жилъвъ „ жилавъ? — жилави
мъртвъ — мрътви	халтъвъ „ халтавъ? — халтави

§ 33. Прилагателни, които се образуватъ съ помощьта на суфиксъ—**е**стъ, трѣба да взематъ за съединителна гласна **е**, а не **я** или **а**:

мес — **е** — стъ (а не мес**я**тъ)
крач — **е** — сть (а не—крач**я**стъ)
вълн — **е** — стъ (а не вълн**я**стъ)

В. Суфиксъ **-ѣнъ.**

§ 34. Съ наставка **-ѣнъ** се образуватъ прилагателни родови, които сочѫтъ на веществото, отъ което е направенъ прѣдметътъ; съсъ-**енъ** — прилагателнитѣ обстоятелствени, които показватъ когашенъ е, кѫдѣшенъ е прѣдметътъ, или какво е назначението му:

винѣнъ, — ѣна, — ѣно (камъкъ)	вин**е**нъ, — ена, — ено
сукнѣнъ, копринѣнъ, ленѣнъ	(чаша, = чаша за вино)
огнѣнъ, пръстѣнъ, дървѣнъ.	брашн**е**нъ, ена, ено.

Забѣлѣжка. Отъ родовитѣ прилагателни—**ѣнъ** приематъ само ония, въ които **ѣ** е постояненъ звукъ, — не пада при образуванъето на множествен. число или женски (=срѣденъ) родъ: желѣз**е**нъ, защото женски родъ—желѣзна, каме**е**нъ—каменна.

Г. Прилагателни на **я, ьо (е).**

§ 35. Отъ прилагателнитѣ само думата **синъ, синя, синьо** *(сине)* се пише съ меко оканчание и въ тритѣ рода. При думитѣ: *горенъ, доленъ, срѣденъ, послѣденъ, трети*, въ *женския* родъ мекостьта на мѣнитвата се колебае. *Понеже мжжкиятъ и срѣдния родъ тукъ не различаватъ мекость, то е по-добрѣ да се пише и въ женския родъ твърдо* **а**, *вмѣсто* **я**:

горен**ъ**	—	горн**а**	— горн**о**
долен**ъ**	—	долн**а**	— долн**о**
срѣден**ъ**	—	срѣдн**а**	— срѣдн**о**
трет**и**	—	трет**а**	— трет**о**
послѣден**ъ**	—	послѣдн**а**	— послѣдн**о**
днешен**ъ**	—	днешн**а**	— днешн**о**, и пр.

Само за рускитѣ думи: висши—висш**е**, древн**я**—древн**е**, може да се прави изключение.

Забѣлѣжка. Съ **я—ье—ьи** се пишатъ и нѣкои малко употрѣбителни прилагателни, като: риб**я**, риб**ье**, коз**ьи** (кракъ), коз**я** (брада), коз**ье** (млѣко).

Д. Суфикси **-овъ, -овски.**

§ 36. Трѣба да се прави разлика между прилагателни на **-овъ (евъ)** и **-овски (евски)**, произведени отъ собствени сѫществителни. Прилагателнитѣ на **-овски** (евски) сѫ родови (отговарятъ на питанья: *кой, какъвъ*) и се пишатъ съ малка буква, а прилагателнитѣ на **-овъ** (евъ) сѫ собствени (отговорятъ на питанье *чий)* и се пишатъ съ голѣма буква; напр.: Стилътъ на този поетъ прилича на *шекспировски (гетевски)*, ала: най-хубавитѣ Шекспирови произведения сѫ „Хамлетъ“ „Макбетъ“, и пр.; азъ четѫ Гетева „Фаустъ“, Омировата „Илияда“, и пр.

Е. Правописание на числителнитѣ имена.

§ 37. Отъ честото употрѣбение нѣкои отъ сложнитѣ числителни имена сѫ се доста отъркали, та не личи вече никакъ тѣхниятъ съставъ. Никой не мисли сега, напримѣръ, че въ думата „единайсетъ“ или „единайсе“ влизатъ тъкмо три думи: един—на—десетъ. Затова най-добрѣ е да се пишѫтъ тѣ фонетишки: единайсетъ, дванайсетъ, тринайсетъ, и пр.; двайсетъ, трийсетъ, четрийсетъ, педесетъ, шейсетъ, деведесетъ (или девендесетъ),—вмѣсто: единадесетъ, четиридесетъ, петдесетъ, шестдесетъ, деветдесетъ, и пр.

Проститѣ числителни по́-добрѣ е да се пишѫтъ: четири (а не четире), седъмъ (вмѣсто седемъ), осъмъ (вм. осемъ); споредъ тѣхъ: седъмдесетъ, осъмдесетъ, седъмстотинъ, осъмстотинъ.

Трѣба да се пише: *двѣстѣ* (не двѣстя, двѣста), *четирстотинъ*, *петстотинъ* (не четиристотинъ, петъ стотинъ), *четиртѣхъ* (четиртѣ), *петтѣхъ*, *петтѣхъ стотинъ*—ала: *петстотинтѣхъ* (съединено), като *стотѣхъ*. Редовнитѣ:—*първи*, *втори*, *десети*, *единайсти*, *дванайсти*, *двайсти*, *трисети*, *четрисети*, *шейсети*.

В. Мѣстоимена.

А. Лични мѣстоимена.

§ 38. За множествено число личнитѣ мѣстоимена първо и второ лице иматъ двойна форма: ***ние — ний, вие — вий***; третото лице има само една форма—**тѣ**.

Забѣлѣжка 1. Формитѣ ния, вия, тий—трѣба да се избѣгватъ.

Забѣлѣжка 2. Формитѣ ний, вий, както и единствената *азе* (ази) се употрѣбяватъ повече въ стихотворната рѣчь.

Забѣлѣжка 3. Покрай формата за трето единствено число—*той*, хубаво е да се употрѣбява и *онъ*, което често пѫти може да украси стила:

И Левски бѣше простъ: черковниятъ кононъ
Бѣ всичкиятъ му курсъ. А вижте какъ грѣй онъ! (Ваз.)

§ 39. Формата за винителенъ падежъ при двѣтѣ числа се колебае между: *ме-ма*, *те-та*, *ни-на*, *ви-ва*, както и при възвратното мѣстоимe *се-са*. — Понеже първата форма е по-разпространена и е съгласна съ етимологията, затова тя трѣба да се приеме за книжовна. Трѣба да се пише:

Мене **ме** прѣзиратъ, тебе **те** гонѫтъ, насъ **ни** наказахѫ, васъ **ви** похвалихѫ, тѣ **се** обичатъ.

Б. Показателни мѣстоимена.

§ 40. Именителниятъ падежъ — и въ двѣтѣ числа — при показателнитѣ мѣстоимена има двойна форма:

тоя — този оня — онзи	тия — тѣзи
тая — тази, оная — онази	онија — онѣзи;
това — туй, онова — онуй;	
тòлъкъ — тòлкавъ,	так̀ъвъ — такъвзи
тòл(ъ)ка — тóлкъва,	таќъва — таквази
тол(ъ)ко — толкаво,	такъво*) — таквози.

Формитѣ *тоя*, *оня*, *тия* сѫ по-употрѣбителни: обикновено тѣ се употрѣбяватъ когато подиръ тѣхъ върви думата (името), на която сочѫтъ, или слѣдва приставено опрѣдѣлително изречение. Напр.:

Земѣте *тоя свѣтъ*, азъ давамъ го на васъ! (Ваз)
Гдѣ *оня домъ*, въ чий прозорци чисти
Засмѣно утромъ слънцето блѣщѣше? (Ваз)

Който купува **онова** *що* му нетрѣба, прода-ще и онова което му трѣба (Нп).

Забѣлѣжка. Частичката *зи* придава на мѣстоименатa по-голѣма показателна сила; затова показателнитѣ *този*, *онзи*, *тази*, *онази* **) често се срѣщатъ употрѣбяни съ логишко

---

*) Множествената форма за тритѣ рода: такива, а не такъви, или такиви.

**) Мѣстоименатa тази, онази сѫ съставени тъй: та—зи, она—зи; споредъ това нетрѣба да се пише: тъзи, онъзи.

ударение, при това думата, къмъ която мѣстоимето сочи, може тукъ да липсва, но се подразбира:

Този е правъ, а *онзи* е кривъ. — *Този* е прѣдателятъ.

Впрочемъ, тукъ можемъ да излизаме и отъ началото на благозвучието, именно: ако думата подиръ показателното мѣстоиме започва съсъ *гласна* — да се пише *втората* форма, ако захваща съсъ съгласна — да се пише *първата*:

прѣзъ таЯ зима, ала: прѣзъ тази година,
тоЯ периодъ, ала този идеалъ,
тоЯ законъ, а не: този законъ, и пр.

(*Изражения*: прѣзъ тази зима бѣше студено;—неЯ се таЯ идеЯ Я занимаваше... — съ твърдѣ неблагозвучни).

Краткитѣ форми: тозъ, тазь, туй се употрѣбяватъ повечето въ стихотворната рѣчь:

Кажи ми, кажи, бѣдни народе,
Кой те въ тазь люлка люлѣе?
Тозъ ли, що Спасителя прободе
На кръста нѣвга звѣрски въ ребрата,
Или тозъ, що толкозъ годинъ ти пѣе:
Търпи, и ще си спасишъ душата? (Бот.)

Туй слушамъ сѣ откакъ съмъ на свѣта!
Сѣ туй ругателство ужасно, модно. (Ваз.).

В. Двойни форми за изказванье **дателно** *отношение.*

§ 42. *Дателенъ* падежъ при мѣстоимената се изразява двояко: или съ чиста, стара дателна форма, или съ *прѣдлогъ* придруженъ съ *винителна* форма.

Кога се изразява прѣдложно, трѣба да се внимава, да не се взема *дателна* форма:

менѣ—менѣ ми се чини—**на** мене (*на* менѣ—неправилно)
тебѣ, тебѣ **ти** „ „ — „ тебе („ тебѣ — „
нему, нему **му** „ „ — „ него („ нему — „
намъ, намъ **ни** „ „ — „ насъ („ намъ — „

вамъ, вамъ **ви** се чини = на ва**съ** (*на* вамъ — неправилно
тѣмъ, тѣмъ **имъ** „ „ = „ тѣ**хъ** („ тѣ**мъ** — „
то**мува** „ „ = „ то**гова** („ то**мува** — „
ко**му** „ „ = „ ко**го** („ ко**му** — „
всѣко**му** „ „ = „ всѣко**го** („ всѣко**му** — „

Г. Притежателни мѣстоимена: ***мой, свой (си).***

§ 43. Мѣстоиме *свой* (си) често се замѣня съ мѣстоимена: *мой* (ми), *твой* (ти), *неговъ* (му).

Това погрѣшно употрѣбение е обикновено нѣщо у западнитѣ българи, а нерѣдко се срѣща и въ източнитѣ.

За да се знае, кога да се употрѣбява **си**, трѣба да се помни това правило: *Мѣстоиме* **си** *стои винаги като опрѣдѣление на допълнение, което е притежание на подлога.* Напр.:

Иванъ изгуби шапката **си** (—*своята* шапка).

Тука **си** опрѣдѣля допълнението — *шапката*, която е принадлежность на подлога *Иванъ*. Така се казва: *Ти* познавашъ баща **му** (доп. *баща* е чуждо на подлога *ти*), ала: *ти* познавашъ баща **си**; —

ще дойдж съ баща **си**, а не...съ баща *ми*;—
всѣки си гледа *своето*, а не...*неговото*;—
азъ гледамъ да угодж на *себе си*, а не...на *мене* си;—
на *себе си* ще поврѣдишъ, а не на *тебе* си...;—
той го прибра при **себе** си, не...при *него* си.

Само кога се иска да се обърне по̀-голѣмо внимание на думата, може да се употрѣби *лично* притежателно мѣстоимение (*мой, нашъ, ни*) намѣсто безлично *свой — си*, защото послѣдното, като *безлично*, по̀-неопрѣдѣлено прѣдава понятието. Тая замѣна се срѣща най̀ чече въ стихотворната рѣчь. Примѣри:

1. И азъ съмъ хвърлилъ *мойта* хула
И *мойтѣ* ледени хорати. (*Ваз.*)

2. Не даваме я, не—земята мила,
Земята на светитѣ **ни** отци!..

Не даваме! тъй какъ не бихме дали
Завѣтътъ на бащитѣ **си** заспали,
Зѣницата *на нашитѣ* очи! (*Ваз.*).

---

3. Недѣй оставя, мили Боже,
Безъ лампа **своя** светъ олтарь,
Безъ химна *твоето* подножие,
Безъ вѣра живата *си* тварь. (*Ваз.*)

Д. Кратки мѣстоименни форми: **ме**, **ми**, **те**, **ти**, **се**, **си**, и пр.

§ 44. Тия форми се употрѣбяватъ въ тѣзи два случая:

1. За да усилятъ значението на пълнитѣ форми: *Мене* **ме** наказахъ, *тебе* **ти** се струва, *нему* **му** се чини, всѣки гледа за *себе* **си**, и пр.:
2. Вмѣсто пълнитѣ форми, когато мѣстоимето стои *между подлога и сказуемото*, или *въ края* на изречението, подиръ сказуемото, когато подлогътъ липсва; — въ началото на изречението кратка мѣстоименна форма въ книжовната рѣчь не се употрѣбя.

Напр. *Азъ* **ти** говоря, ала: говоря **ти**,
То **се** знае, ала: знае **се**, че...
Казватъ **ми**, че дира слава. (Ваз.)

Забѣлѣжка.—Само въ стихотворната рѣчь може да се допусне изключение—по искането на стиховния размѣръ, или по подражение на македонското нарѣчие:

Се провикна Крали-Марко смѣшно. —
Ми дотегна отдихъ неповоленъ (Ваз.)

Г. Членуванье на имената отъ мужки родъ.

а. Членъ **-ътъ, -ятъ.**

§ 45. Когато името (съществително, прилагателно, мѣстоиме или причастие), което изказва нѣщо опрѣдѣлено (поз-

нато), стои въ *именителенъ* падежъ (въ изречението — *подлогъ*), то трѣба да се членува съ *пълненъ* членъ, а именно: съсъ **-ътъ**—когато името свършва съ *твърда* съгласна, съсъ **-ятъ**—кога свършва съ *мека* съгласна, **й** или самогласна **и**.

Напр.: човѣкътъ говори, пѣтелътъ пѣе, учителятъ разказва, законътъ запрѣщава, конятъ цвили, високиятъ човѣкъ приказва, нашиятъ князъ е добъръ, моятъ баща е старъ, лакомиятъ се не насища, обвиняемиятъ се оправда.

б. Членъ **а**—**я**.

§ 46. Когато името стои въ косвенъ падежъ—*съсъ* или *безъ* прѣдлогъ—вмѣсто **ътъ**—**ятъ**, трѣба да си пише съкратенъ членъ: **а** вмѣсто **-ътъ**, **я** вмѣсто **-ятъ**.

Напр.: Човѣкъ се вързва **за** езика;—войникътъ падна **отъ** коня; ученикътъ поздрави учителя.

Понеже тия двѣ правила сж *изкуствени*,—не сж извадени отъ живиятъ езикъ, — може да се допусне отстжпванье отъ тѣхъ, *когато го изисква благозвучието на рѣчьта*. Именно, противъ първото правило може да се изпусне членното **т**, когато слѣдната дума захваща съсъ **т**, **д** или пъкъ се намира наблизу въ слѣдната дума нѣкоя отъ тия съгласни; —да се пише (както се говори):

„Всрѣдъ облацитѣ моя тронъ е“ (Вел.) вм....моятъ тронъ е;—нашия трудъ не се цѣни, вм.: нашиятъ трудъ...

държавния дългъ се намали, вм.: държавниятъ дългъ...

бълґарския народъ е храбъръ, вм. бълґарскиятъ народъ...

човѣшкия животъ е кратъкъ, вм. човѣшкиятъ животъ е...

софийския пжть е равенъ, вм. софийскиятъ пжть..., и пр.

Противъ второто правило пъкъ може да се пише *пълненъ* членъ вмѣсто *съкратенъ*, когато слѣдната дума захваща съ *гласна*; да се пише: кучето догони ранениятъ еленъ, а не кучето догони ранения еленъ.

Забѣлжжка. Живиятъ български езикъ знае само едно срѣдство за опрѣдѣлянье имената,—членуваньето, което става

съ помощьта на частицитѣ: **ътъ**—**ятъ**, за мѫжки родъ, **та**—за женски родъ, и **то**—за срѣденъ.

Опрѣдѣляньето на имената отъ мѫжки родъ съ помощьта на **й** е изкуствено; то се вмъкнѫло подъ влияние на руски езикъ, и не се оправдава никакъ отъ живата българска рѣчь; това си личи добрѣ отъ туй, че съ този способъ за опрѣдѣление имената си служѫтъ само за въ мѫжкия родъ. Казватъ, или пò-добрѣ, пишѫтъ:

българска**та** държава при Симеона била силна,
българско**то** княжество е конституционно,—
ала: български**й** народъ е трудолюбивъ.

За да не бѫде *писменията* езикъ въ явно противорѣчие съсъ *живия* говоръ, трѣба *да се забрави* вториятъ способъ за опрѣдѣлянье имената отъ *мѫжки* родъ.

Само въ стихотворната рѣчь, когато размѣрътъ на стиха изисква да се намали думата съ единъ слогъ, може да се пише **й**—вм. **ятъ** или **я**:

Борцѝ! | вѣнѐцъ | ви свѝхъ | отъ пѣ́ | сень жѝ | ва,... 11 ср.
Отъ зву́ | ковѐ | що нѝ | кой нѐ | събѝ | ра:. . . . . 11 ср.
Отъ дѝ | **вий** ре́въ | на бѝт | катà | гръмлѝ | ва, 11 ср.
Отъ е́ | котà | на Вѝ | тошà | бурлѝ | ва. (Ваз)... 11 ср.

Ако се напише *отъ дивия*, стихътъ ще стане съ една сричка повече, съ което ще се развали ритъмътъ на стиха. Тукъ **й**-то подсѣща—*окото* ни, че думата е опрѣдѣлена.

Д. Глаголъ.

А. Три спрежения: форми за сегашно врѣме.

§ 47. Глаголитѣ се дѣлѫтъ на три спрежения. За бѣлѣгъ на това дѣление се взема *гласната*, която служи да свърже глаголната *мѣнитва* съ глаголния *коренъ* въ сегашното врѣме на изявително наклонение. Тази гласна въ първото спрежение е **е**, въвъ второто—**и**, въ третето—**а** или **я**; споредъ това тритѣ спрежения можемъ да назовемъ: *първо*, или **е** -спреже-

ние, *второ,* или **и**—спрежение, *трето,* или **а** (**я**) -спрежение. Така:

чет — ѫ, чет + **е** + *шъ*... I. спрежение
ров — ѣ, ров + **и** + *шъ*... II. спрежение
чук —амъ, чук + **а** + ~~*чук,*~~ *шъ*... III. спрежение.

Глаголитѣ отъ първо и второ спрежение се различаватъ отъ ония на трето спрежение по тѣзи *формени* бѣлѣзи въ сегашно врѣме:

		I. спр.		*II. спр.*	*III спр.*	
Ед. ч.	1. л.	**ѫ**(**ѣѫ**)	—	**ѣѫ**(**ѫ**)	**амъ**	(**ямъ**)
	2. л.	**ешъ**	—	**ишъ**	**ашъ**	(**яшъ**)
	3. л.	**е**	—	**и**	**а**	(**я**)
Мн. ч.	1. л.	**емъ**	—	**имъ**	**аме**	(**яме**)
		ете	—	**ите**	**ате**	(**яте**)
		ѫтъ	—	**ѣѫтъ**	**атъ**	(**ятъ**)

Примѣръ:

I. спрежение:		*II. спрежение:*		*III. спрежение:*	
чет**ѫ**	бие**ѫ**	ров**ѣѫ**	уч**ѫ**	чук**а**мъ	вал**я**мъ
чет**е**шъ	бие**ш**ъ	ров**и**шъ	уч**и**шъ	чук**а**шъ	вал**я**шъ
чет**е**	бие	ров**и**	уч**и**	чук**а**	вал**я**
чет**е**мъ	бие**м**ъ	ров**и**мъ	уч**и**мъ	чук**а**ме	вал**я**ме
чет**е**те	бие**т**е	ров**и**те	уч**и**те	чук**а**те	вал**я**те
чет**ѫ**тъ	бие**ѫ**тъ	ров**ѣѫ**тъ	уч**ѫ**тъ	чук**а**тъ	вал**я**тъ.

Ако вземемъ въвъ внимание *първитѣ* лица на единствено число и третитѣ лица множествено число, можемъ да съединимъ *първо* и *второ* спрежение въ едно—**ѫ** (**ѣѫ**)-спрежение, срещу което поставяме трето, или **амъ**(**ямъ**)-спрежение, и казваме, че **ѫ** (**ѣѫ**) е характеристика за *първо* и *второ* спрежение, **а**—за *трето* спрежение.—Като практично правописно правило въ тоя случай може да се посочи това:

Никоя глаголъть въ сег. врѣме 1. лице не свършва на **а**(**я**), или **ѫмъ**; *правописанието на* **трето** *лице* **множ.** *число е съгласно* **първото** *лице* **един.** *число.* Какъ да се пише, напримѣръ:

пишатъ или пишѫтъ?—ср. пишѫ; — пѣятъ или пѣѭтъ? ср. пѣѭ; — чукѫтъ или чукатъ? ср. чукамъ.

Забѣлѣжка 1. Формитѣ—на -ме за първо лице множествено число при I. и II. спрежение, и -ми за III. спрежение сѫ неправилни. Трѣба да се пише: ходимъ, говоримъ, а не: ходиме, говориме; слушаме, искаме, а не: слушами, исками.

Изключение се допуска — само за първия случай —въ *стихотворната* рѣчь.

Забѣлѣжка 2. Много често въ 3 л. м. число вмѣсто ѫтъ—ѭтъ—ятъ пишѫтъ—етъ: пишетъ, говоретъ, валегъ. Това е провинциална черта, затова трѣба да се избѣгва.

Какъ се познава единъ глаголъ отъ първо ли е спрежение, или отъ второ.

§ 48. Когато ударението пада на глаголния коренъ, мѫчно може да се познае по съединителната гласна, дали глаголътъ е отъ първо спрежение или отъ второ, защото окончанията -ешъ (I. спрежение) и -ишъ (II. спрежение) тукъ се изразняватъ въ гласежа си: лъжешъ=лъжишъ, кѫпешъ=кѫпишъ.—За да се познае, къмъ кое спрежение се отнасятъ подобни съмнителни глаголи, трѣба да се извика на помощь *неопрѣдѣлената* имъ **основа**, която се явява въ изречения подиръ думи: *недѣй*, *не могѫ*, *може се:* **ако тази основа свършва на „и“**, глаголътъ е отъ II. спрежение,—слѣдователно трѣба да се пише **и**; ако-ли тя свършва на друга коя да е гласна—глаголътъ е отъ I. спрежение. Напр.:

лъ'жешъ	или	л'ъжишъ?	Ср.	недѣй лъга,	слѣдов. лъжешъ
р'ѣжешъ	„	р'ѣжишъ?	„	недѣй рѣза,	„ рѣжешъ
вършешъ	„	вършишъ?	„	немогѫ върши,	„ вършишъ
служешъ	„	служишъ?	„	немогѫ служи,	„ служишъ
кѫпешъ	„	кѫпишъ?	„	недѣй се кѫпа	„ кѫпешъ
станешъ	„	станишъ?	„	немогѫ станѫ,	„ станешъ
плачешъ	„	плачишъ?	„	недѣй плака,	„ плачешъ
пе́решъ	„	пе́ришъ?	„	недѣй се пери,	„ перишъ.

г. Минѫло несвършено врѣме.

§ 49. *Минѫло несвършено* врѣме при глаголи отъ I. и II. спрежение се образува съ помощьта на наставки: *ѣхъ, ахъ, ехъ, яхъ*, които се придаватъ направо къмъ глаголния коренъ.

1. **ѣхъ** се пише при глаголи, на които коренътъ завършва на *съгласна*, освѣнъ **ж, ч, ш**;

2. **ахъ**—когато глаголниятъ коренъ свършва на *ж, ч, ш*, а *ударението* пада на *окончанието*;

3. **ехъ**—когато глаголниятъ коренъ свършва на гласна, или *ж, ч, ш*, а ударението пада на глаголния коренъ;

4. **яхъ**—когато глаголниятъ коренъ свършва на гласна, а ударението пада на окончанието. Напримѣръ:

1. чет —`ѣхъ, лов —`ѣхъ, нòс —ѣхъ;
2. държ—àхъ, мълч—àхъ, върш—àхъ;
3. пѣ́ —ехъ, пи́ —ехъ, игрà —ехъ;
   у́ч —ехъ, пиш - ехъ, ближ—ехъ;
4. сто —`яхъ, бро—`яхъ.

Забѣлѣжка. Спередъ минѫло несвършено врѣме се образува и минѫло *несвършено причастие*:

четѣхъ—четѣлъ, държахъ —държалъ,
стояхъ — стоялъ, пишехъ — пишелъ,
миехъ —миелъ, живѣехъ —живѣелъ.

д. Минѫло свършено врѣме.

§ 50. Минѫло *свършено* врѣме се образува:

1. Отъ *неопрѣдѣлена* основа, която се явява подиръ глаголи *недъй, немоіж*,—като ѝ се придаде за първо лице единствено число мѣнитвата **-хъ**;

2. Съ прибавка на мѣнитва **охъ** при глаголи, на които коренътъ свършва на съгласни *б, г* (з), *д, т, к, с.*

Напримѣръ :

1. недѣй **ходи** — **ходихъ**,	2. **плет** — **плето**хъ
недѣй се **кле** (клѫ=)=про**клех**ъ	**мет** — **мето**хъ
немогѫ **взе** — **взех**ъ	**дат** — **дадо**хъ
немогѫ **сне** — **снех**ъ	**яд** — **ядо**хъ
недѣй **пи** — **пих**ъ	(до)**йд** — (до)**йдо**хъ
немогѫ **каза** — **каза**хъ	(за)**вед** — (за)**ведо**хъ
немогѫ **пѣ** — **пѣх**ъ	(на)**йд** — (на)**йдо**хъ
недѣй **мълча** — **мълча**хъ	**рек** — **рек**охъ
немогѫ **чу** — **чух**ъ	**влѣк** — **влѣк**охъ
неможе се **минѫ** — **минѫхъ**	(до)**нес** — **донес**охъ.

Изключение отъ правилото правѣтъ глаголи: мог(ѫ) — мо**жа**хъ, вм. мо**гох**ъ; ле**ж**(ѫ) — ле**жа**хъ (кор. *лег.*) вм. ле**гох**ъ.

е. Причастие минѫло свършено.

§ 51. Причастието при глаголи на **д**, **т** се образува като се замѣни **-охъ** съсъ **-лъ**, при което **д** и **т** падатъ:

плет**охъ** — пле**лъ**, прибод**охъ** — прибо**лъ**.

Изключение правѣтъ глаголитѣ: *отидохъ*, *дойдохъ*, *найдохъ*, които образуватъ причастието си *неправилно* — съсъ **-шелъ**: от**ишелъ**, на**шелъ**, до**шелъ**, и глаголъ порастохъ — пора**съ**лъ.

Глаголитѣ на *к*, *с*, образуватъ причастието си, като приематъ вмѣсто **охъ** — **ълъ**: пе**кохъ** — пе**кълъ**, па**сохъ** — па**съ**лъ.

Забѣлѣжка. Погрѣшно е да се пише минѫлото *свършено врѣме* споредъ минѫлото свършено причастие: пе**къхъ**, доне**съхъ** — споредъ: пе**кълъ**, доне**съ**лъ.

ѫ. *Спомагателенъ глаголъ* **СѢМЪ**.

§ 52. Спомагателниятъ глаголъ **сѫ** често се смѣсва въ писанѣто съсъ възвратното мѣстоиме **се**. За да не става такъво смѣсванѣ, трѣба да се помни това: **се** (възвратно мѣстоиме) води подирѣ си само *глаголъ*; въвъ всички други случаи трѣба да се пише спомагат. глаголъ **сѫ**. Напримѣръ :

тѣ **се** *молѫтъ*	тѣ **сѫ** дѣца (сѫществ.)
	тѣ **сѫ** бѣдни (прил.)
хората **се** *биѫтъ*	тѣ **сѫ** бити (страд. прич.)
	тѣ **сѫ** ходили (дѣйст. „)
дѣцата **се** *обичатъ*	тѣ **сѫ** наши (мѣстоим.)
	тѣ **сѫ** добрѣ (нарѣчие)
ученицитѣ **се** *учѫтъ*	тѣ **сѫ** у дома (прѣдлогъ)

Забѣлѣжка. При възвратнитѣ глаголи въ сложното минѫло врѣме спомагателниятъ глаголъ **сѫ** стои *прѣдъ* мѣстоимението **се**: тѣ **сѫ** *се* скарали. Тукъ обикновено спомагателниятъ глаголъ се изпуска: тѣ **се** скарали, вмѣсто: тѣ **сѫ** се скарали (както: той се молилъ, вм. той се **е** молилъ).

§ 53. Когато глаголътъ **щѫ** се употрѣбява като *спомагателенъ* глаголъ — за образуванье на *опрѣдѣлено бѫдеще* врѣме, взема се третото му лице единствено число, което си остава неизмѣнно въвъ всичкитѣ лица:

ще	помогнѫ	вмѣсто	щѫ помогнѫ
ще	помогнешъ	„	ще**шъ** помогне**шъ**
ще	помогне	„	ще помогне
ще	помогнемъ	„	ще**мъ** помогне**мъ**
ще	помогнете	„	ще**те** помогне**те**
ще	помогнѫтъ	„	щ**ѫтъ** помогн**ѫтъ**.

Въ неопрѣдѣленото бѫдеще врѣме, напротивъ, спомагателниятъ глаголъ се мѣни, а другиятъ си остая неизмѣненъ:

помогни-щѫ
помогни-щешъ
помогни-ще
помогни-щемъ, и пр.

3. *Многопѫтни глаголи.*

§ 54. Образуваньето на многопѫтенъ глаголъ отъ траятенъ се сподиря съ усилванье на кореннata гласна: **е** се усилва въвъ **и** или **ѣ**, **о** —, въвъ **а**, **ъ** — въвъ, **у**.

Напр.: бер**ѫ** — изби**р**амъ, к**о**л**ѫ** — зак**а**ламъ, и пр.;тъй: л**е**ж**ѫ** — л**ѣ**гамъ, с**е**д**ѫ** — с**ѣ**дамъ, впр**е**гн**ѫ** — впр**ѣ**гамъ, ст**е**гн**ѫ** — ст**ѣ**гамъ. За правописанието е важно усилването на **е** във **ѣ**: мнозина, като не различават *слабъ* отъ усиленъ коренъ, пиш**ѫ**тъ безразлично: л**ѣ**ж**ѫ** — л**ѣ**гамъ; ала това не е право, защо то с**ѫ** два различни корена, които се различават помежду си тъй, както, напр., коренъ *бер* -(бер**ѫ**) отъ *бир* -(избирамъ); — па и самото произношение, когато ударението пада на корена, показва това: впрѣгн**ѫ**хъ — впр**ѣ**гахъ (=впр**я**гахъ). Ако бѣше двойно (ѣ) и във *впрегнѫхъ*, трѣбаше да се чуе: впр**я**гн**ѫ**хъ!

е. *Глаголи на* **-ѣвамъ, -явамъ**.

§ 55. Нѣкои еднопѫтни или траятни глаголи стават многопѫтни съ помощта на наставка **-явамъ**, други—съсъ **-ѣвамъ**. Послѣдната наставка (-ѣвамъ) приемат траятнитѣ глаголи на **-ѣ**ѫ:

бѣлѣ**ѫ** — побѣлѣвамъ, синѣ**ѫ** — посинѣвамъ,
блѣднѣ**ѫ** — поблѣднѣвамъ, ще изгладнѣ**ѫ** — изгладнѣвамъ
старѣ**ѫ** — остарѣвамъ, пилѣ**ѫ** — разпилѣвамъ
владѣ**ѫ** — завладѣвамъ, милѣ**ѫ** — домилѣвамъ.

Всички други глаголи приемат *-явамъ*:

удобр**ѫ** — удобр**я**вамъ
усинов**ѫ** — усинов**я**вамъ
нагорещ**ѫ** — нагорещ**я**вамъ
употрѣб**ѫ** — употрѣб**я**вамъ
мѣн**ѫ** — мѣн**я**вамъ
яв**ѫ** — яв**я**вамъ.

з. *Глаголи на* **-увамъ**.

§ 56. Нѣкои многопѫтни глаголи се образуват съ помощта на наставка **-явамъ**. Тия глаголи небива да се пишѫтъ съсъ **-о**(*вамъ*): имен**у**вамъ, зим**у**вамъ, пладн**у**вамъ, куп**у**вамъ, споменувамъ, навикнувамъ, ср**у**бнувамъ, писувамъ, и проч.

Споредъ тѣхъ трѣба да се пишѫтъ и произведенитѣ отъ тѣхъ глаголни сѫществителни на **-ъе**: зимуванье, купуванье, споменуванье, писуванье, именуванье, и пр. Само сѫществителни на *-ие* трѣба да се пишѫтъ съсъ **о**: наименование, образование, обикновение, и пр.

и. *Изкуствени причастия.*

§ 57. Българската народна рѣчь не познава причастие дѣйствително сегашно врѣме; употрѣбяваното въ *писменятъ* езикъ дѣйствително причастие на **-щъ (ща, ще)** е *изкуствено,* заето отъ руски езикъ. Това изкуствено причастие се образува съ частица *-ещъ*, при глаголи отъ първо и второ спрежение, и съсъ *ащъ*—при глаголи отъ трето спрежение. Тѣзи частици се прибавятъ къмъ глаголния коренъ:

чет-ѫ	— *чет*	—	чет*ещъ*
ид-ѫ	— *ид*	—	ид*ещъ*
говор-ѭ	— *говор*	—	говор*ещъ*
пиш-ѫ	— *пиш*	—	пиш*ещъ*
сто-ѭ	— *сто*	—	сто*ещъ*, настоещъ
бѫд-ѫ	— *бѫд*	—	бѫд*ещъ*
вик-амъ	— *вик*	—	вик-*ащъ*.

Е. Неизменяеми части.

а. Отрицание **не**.

§ 58. Отрицателната частица **не** се пише отдѣлно и съединено: *отдѣлно* се пише само кога стои *прѣдъ глаголъ*; въвъ всички други случаи се пише *съединено*. Напр.:

Отдѣлно:	*Съединено*:
не питай старо, а патило;— **не** казвай всичко каквото знаешъ; —	приятель — **не**приятель вѣренъ — **не**вѣренъ

Отдѣлно:

който веднѫжъ излъже, **не** го вѣрватъ втори пѫть (Слав).—
не го е срамъ отъ брадата му (Слав.); —
не хвали михубость, а умъ; —
не както знаешъ, а както намѣришъ; —
не блуждай въ тъмнината,
не слѣпѣй въ свѣтлостьта (Ваз.).

Съединено:

мили, драги — **не**мили, **не**драги
милостивъ — **не**милостивъ
търпимъ — **не**търпимъ
гоненъ — **не**гоненъ
отдавна — **не**отдавна
малко — **не**малко
рѣдко — **не**рѣдко
даромъ — **не**даромъ.

Забѣлѣжка 1. При глаголи, които се употрѣбяватъ само въ *отрицателна* форма, „**не**“ се пише съединено: **не**рачѫ, **не**хаѫ, **не**годувамъ, **не**навиждамъ, **не**дѣй, **не**вѣмъ (н'амъ). Тия глаголи не се употрѣбяватъ въ положителната си форма: *рачѫ*, *хаѫ*, *годувамъ*, и пр.

При кратки глаголи тъй сѫщо може да се пише съединено: **не**дай Боже, **не**ще дума, ще-**не**ще, може-**не**може, бива-**не**бива, и пр.

Забѣлѣжка 2. Понѣкога глаголътъ подиръ отрицанието се изпуща (— при сливанье на изречения), или не стои непосрѣдствено до него (—въ стихотворната рѣчь или при инверсия на фразата); —въ тоя случай отрицанието нетрѣба да се съединява съсъ сѫществителното.

Напр.: **Не** нощьта — чувствуванъето на слънцето *прави* бѣдствието на слѣпеца (Вел.) — **Не** правда — беззаконие царува тукъ! — **Не** очудванье, **не** възхищение, не! Едно безгранично благоговѣние бѣ отпечатано въ лицата на всички. (Конст.). — **Не** всички могѫтъ да бѫдѫтъ велики, но всички могѫтъ да бѫдѫтъ честни.

Забѣлѣжка 3. Кога отрицанието „**не**“ стои подъ логишко ударение, трѣба да се пише *отдѣлно*, а ако се изговаря съсъ силно натъртянье на гласа—да се бѣлѣжи и ударението: нѐ единъ, нѐ два, нѐ веднѫжъ, нé двáжъ, и пр.

6. *Прѣдлозитѣ прѣдъ нарѣчията.*

§ 59. Прѣдлозитѣ: *на, от-, при-, из-, до, по, за,* и пр. при нарѣчията или при думи, съ които образуватъ нарѣчия, се пишѫтъ с ъ е д и н е н о. Ето най-употрѣбителнитѣ сложни нарѣчия, наредени по азбученъ редъ.

близу . . . отблизу, наблизу (но: по̀-близу, най-близу).
бързо . . набързо.

вечеръ . . . надвечеръ, привечеръ, довечера, отвечеръ, зàвчера.
винаги . . . завинаги.
високо . . . отвисоко, нависоко (хвърчи нависоко, гледа отвисоко, ала: стои на високо мѣсто).
**врага* . . . по̀врага.
**врѣме* . . . наврѣме, наврѣмени (ала: отъ врѣме на врѣме).
вредъ . . . навредъ, отвредъ.
вѣрно . . . навѣрно (*на* вѣрно мѣсто!)
вѫтрѣ . . . навѫтрѣ, отвѫтрѣ, извѫтрѣ.
вънъ . . . вънка, отвънъ, извънъ, повънъ, навънка, повънка, изотвънъ.
отвждъ.

гдѣ . . . догдѣ, отдѣ, загдѣ.
горѣ . . . нагорѣ, отгорѣ, изотгорѣ.
**давна* . . . отдавна, неотдавна.
долу-долѣ . . . отдолу, отдолѣ, надолу надолѣ, изотдолѣ.

добрѣ-добро . . . надобрѣ, надобро (нека бѫде надобро!)
**друго* . . . бездруго (бездруго ще спечелишъ, ала: безъ друго срѣдство).

***едно** . . . наедно, изедно, заедно.
веднъжъ-еднъжъ . . . наведнъжъ, изведнъжъ, отеднъжъ.
**есень* . . . нàесенъ.

***задъ** . . . назадъ, отзадъ, изотзадъ.
здраво . . . наздраво, наздравье!
**земи* . . . наземи, отземи, доземи.
**зори* . . . призори, дозори, отзори.

изустъ . . . наизустъ.
истина . . . наистина.
какъ. . . откакъ.
както . . . откакто.
като . . . докато.
кога . . . откога, докога, закога.
колко-колкото . . . отколко-отколкото: по̀-добрѣ честна смъртъ, *отколкото* безчестенъ животъ;—това зависи *отъ* колкото хора ще се явѫтъ тамъ.
**конецъ* . . . наконецъ, напоконъ.
**край* , . . докрай, открай, накрай, покрай.
**кракъ* . . . докракъ (избихѫ ги докракъ).
кратко . . . накратко.
криво . . . накриво.
кѫдѣ . . . откѫдѣ, накѫдѣ, закѫдѣ (може и **за** кѫдѣ).
вськѫдѣ, отвсѣкѫдѣ, навсѣкѫдѣ.
кѫдѣто . . . накѫдѣто, откѫдѣто.
***лека** . . . излека, полека.
лудо . . . за̀лудо
лѣво . . . налѣво, отлѣво.
малко . . . насмалко, безмалко, (но отъ малко-малко; отъ малко става много).
между . . . измежду, помежду.
мѣсто* . . . вмѣсто, намѣсто (намѣсто да му напише вѣжди, извади му очи; ала: той говори **на мѣсто!)
***начало** . . . отначало (син. отпървѣнъ: захвани отначало! ала: отъ началото на сегашния вѣкъ).
**ново* . . . наново, изново, отново (ала: мяза на ново).
около . . . наоколо, изоколо.
опаки . . . наопаки, отопаки.
***пладне** . . . напладне, попладне.
**подъ* . . . изподъ.
послѣ . . . отпослѣ.
право . . . направо, поправо, поправому.
празно . . . напразно.

**примѣръ* . . . напримѣръ (ала: ще ти покажѫ за примѣръ).

противъ . . . напротивъ.

прѣко . . . напрѣко, напрѣки, въпрѣки.

пусто . . . напусто (напусто се мѫчишъ, ала: на пусто мѣсто).

пълно . . . напълно, подпълно.

първѣнъ-първо . . . испървѣнъ, отпърво (ала: на първо мѣсто).

**пѫти* . . . дѫпѫти.

***ржки** . . . отржки.

рано . . . отрано.

рѣдко . . . нарѣдко, изрѣдко.

***самъ** . . . насамъ, отсамъ.

**самѣ* . . насамѣ.

сега . . . отсега, досега, посѣмсега.

сетнѣ . . . отсетнѣ.

сладко . . . насладко (да ви е насладко!—азъ не се насищамъ *на* сладко).

срѣдъ . . . посрѣдъ, посрѣдъ („чуждото се взема насрѣдъ пѫтя“).

среща . . . насреща, отсреща.

**страна-страни* . . . настрана, отстрани (ала: отъ страна на княза).

сърце . . . прѝсърце. (ала: отъ сърце рожба).

**сънѣ* . . . насънѣ.

тамъ . . . оттамъ, дотамъ (ала: азъ съмъ отъ тамъ).

татъкъ . . . оттатъкъ, нататъкъ.

**това* . . . оттова, затова, (затуй): кой ти извади очитѣ?—Братъ ми.—Затова сѫ тъй дълбоко извадени; — ала: за що си дошелъ? За *това*, което ми обѣща дами дадешъ.

тогава . . . оттогава (оттогазъ), дотогава.

тука . . . оттука, дотука, оттукъ, дотукъ (ще тръгнешъ оттукъ, ала: азъ съмъ отъ тукъ).

***цѣло** . . . изцѣло, нацѣло.

***часть-части** . . . отчасть, отчасти.

чисто . . . начисто (прѣпиши го *начисто*, ала: пиши на чисто мѣсто).

широко . . . нашироко (наширъ).

що . . . защо (защо плачешъ? ала: за *що* си дошелъ?).

***явѣ** . . . наявѣ.

Съединено могжтъ да се пишжтъ и слѣднитѣ нарѣчия, които показватъ начинъ за дѣйствие: понашенски, побългарски, пофренски, постарому, посвоему, помоему, и пр.

Само ако нарѣчието стои подъ логишко ударение, може да се пише *отдѣлно;* напр.:

Оттука нататъкъ пжтятъ е равенъ, ала: никой да не мръдне отъ *тука*!

Отъ *тука* отецъ Неофитъ дигнжлъ прѣпореца на българското възражданье.—*Бобчевъ.*

Отъ *днеска* нататъкъ български родъ
История има и става народъ.—*Ваз.*
Врагътъ е страшенъ, защото е изъ *вжтрѣ*—*Друмевъ.*

Забѣлѣжка. Слѣднитѣ неизмѣняеми части се пишжтъ съединени съ чертичка:

о̀-двѣ, на̀-двѣ, на́-три, о̀-врѣме, камо-ли, на̀-дали, едвали, ако-ли, може-би, ако-ще-би, щѣло-нещѣло, просто-напросто, прѣзъ-глава, прѣзъ-море, и пр.

в. *Прѣдлози* при, прѣ, о, у *при глаголитѣ.*

§ **60.** Понеже гласнитѣ въ източно-българскитѣ говори, когато не сж подъ ударение, се произнасятъ тъмно (гл. § 1), а именно: **а** като **ж**, **е**—**ѣ**като **и**, **о** като **у**, — твърдѣ често се смѣсватъ прѣдставкитѣ **прѣ** съ **при**, **о** съ **у**. Пишжтъ, напримѣръ: той е пр**и**дателъ, той пр**и**далъ брата си, пр**и**вежда отъ френски, пр**и**станж да вали, — вмѣсто: той е прѣдателъ, прѣдалъ брата си, прѣвежда отъ френски, прѣстанж да вали; **о**ловили крадеца, **о**били разбойника, той се **о**силилъ,— вм.: **у**ловили крадеца, **у**били разбойника, той се **у**силилъ.

За да не се бърка **прѣ** съсъ **при**, а **о** съсъ **у** трѣба да се помни това:

1. Прѣдставка **прѣ** означава *прѣходъ* на едно нѣщо, промѣна въ мѣсто, *повторение* на едно дѣйствие, *прѣувеличение* и др. п.; **при** означава *сближаванье* на прѣдметитѣ, *прибавка* на едно нѣщо къмъ друго, начало на едно дѣйствие, и пр.; напримѣръ:

прѣнасямъ (нѣщо отъ едно мѣсто на друго) ала: прinасямъ (полза).

прѣсаждамъ (едно дръвце отъ едно мѣсто на друго) —прisаждамъ (круша на слива).

прѣливамъ (изъ единъ сѫдъ въ другъ) но прiливамъ (—наливамъ още малко).

прѣписвамъ (начисто) — прiписвамъ (нѣкому лоши качества).

прѣядохъ (повече отколко трѣба)—прiяде ми се.

2. Прѣдставка **о** дава *просторно* значение на думата, а **у** дава *указателно* значение.

Тѣзи правила засѣгатъ само едно незначително количество случаи, та нѣматъ никакво практично значение, особно при втория случай. Затова тукъ даваме въ азбученъ редъ списъкъ на най-употрѣбителнитѣ думи съ прѣдставки **при**, **у**, за справка въ съмнителни случаи. Даваме тѣхъ, защото тѣ сѫ, сравнително, по-малочислени.

Азбученъ списъкъ на **при**-*глаголи.*

Прибавямъ, прибирамъ, прибивамъ, приближавамъ, прибѣгвамъ, прибързвамъ.

Привалявамъ (снѣгъ приваляваше често), но: *прѣвалявамъ* (нощьта прѣваля). *Привеждамъ* (привеждамъ доказателства), но: прѣвеждамъ (—отъ единъ езикъ на другъ). *Прививамъ* (син. присаждамъ: привамъ у нѣкого добри навици), но: *прѣвивамъ* (прѣвива се като ремъкъ). Привѣтливъ, привиждамъ, прiвиденъ, привиквамъ, привличамъ, привързвамъ, привързвамъ се (турямъ се близко до нѣщо), но: прѣвързвамъ (—рана).

Пригласявамъ (придружавамъ нѣкого въ пѣсенѣта), но: прѣгласявамъ (прѣгласъ на единъ звукъ), приготвямъ, пригодѫ, приготвѫ, приговарямъ, прѝговоръ (прѣсѫждамъ, отсѫждамъ), но: прѣговарямъ, прѣговоръ (на урока).

Придавамъ (син. притурямъ: къмъ нѣщо придавамъ още), но: прѣдавамъ (той прѣдаде брата си!) придирвамъ (и прѣдирвамъ), придобивамъ, придружавамъ, придържамъ се, придумвамъ (син. убѣждавамъ).

Приемамъ

Призирамъ се (син. грижѫ се), но: прѣзирамъ (син. мразѫ); — призовавамъ.

Приказвамъ

Прикачвамъ, приключвамъ, приковавамъ, прикупувамъ (при това което имахъ, прикупихъ си още малко), но: прѣкупвамъ (прѣкупвамъ една стока отъ едного); — прикривамъ, прикѫтамъ.

Прилѣгамъ, прилежавамъ, приливамъ (къмъ нѣщо наливамъ още), но: прѣливамъ (рѣката прѣлѣ); — приличамъ приложѫ, прилагамъ.

Примамвамъ, примѣсвамъ (прѝмѣсъ), но: прѣмѣсвамъ (хлѣбътъ трѣба да се прѣмѣси); — примиришѫ, примирявамъ се, примирие, примирамъ и прѣмирамъ (—отъ смѣхъ), примъкватъ се, примѫдрѫ се.

Принасямъ, (—полза), прѝносъ, но: прѣнасямъ (едно нѣщо отъ едно мѣсто на друго), прѣносъ; — принуждавамъ, принаждамъ.

Припадамъ, приписвамъ (—лоши качества нѣкому), но: прѣписвамъ (—едно писмо, прѣписвамъ отъ другаря си), прѣписъ; — припѣвамъ, (припѣвки), припичамъ се (слънцето припече), прѝпекъ, но: прѣпичамъ (хлѣбътъ се прѣпекълъ), припивамъ (— пиѫ още малко), но: прѣпивамъ (—повече отколко трѣба); — приплаквамъ (дѣтето често приплаква на сънь), приплесквамъ, приплитамъ (—петата на чорапа), но: прѣплитамъ (—ще си прѣплетѫ косата); — припознавамъ, припомнювамъ, приправямъ (къмъ направеното направямъ още нѣщо), но: прѣправямъ (прѣправямъ нѣщо изново); — припрѣнъ, припущамъ (припусни още малко), но: прѣпущамъ (—коня).

Присаждамъ (присаждамъ круша къмъ слива), но: прѣсаждамъ (прѣсаждамъ едно цвѣтье отъ едно мѣсто на друго);—присвоявамъ, присѣгамъ, присипвамъ (—турямъ още малко), но: прѣсипвамъ (—гърлото ми е прѣсипнѫло);—приприскърбенъ, (прискърбие), прислушвамъ (син. надслушвамъ нѣкого тайно), но: прѣслушвамъ (прѣслушваме се въ урока); —присмивамъ се, прйсмѣхъ, приспособявамъ, приспивамъ (д. гл.: майката приспа дѣтето), но: прѣспивамъ (тази нощь тамъ ще прѣспимъ);—приставамъ, пристанѫхъ (момата пристанѫла на ергеня), но: прѣставамъ (дъждътъ прѣстанѫ);—пристигамъ, пристѫпвамъ (—къмъ нѣщо), но: прѣстѫпвамъ (—закона);—присъни ми се.

Притворно, притварямъ (—вратата), но: прѣтварямъ (прѣправямъ), прѣтоварвамъ; — притеглямъ (— нѣщо къмъ себе си), но: прѣтеглямъ (син. отмѣрвамъ, повторно теглѫ);—притежавамъ, притичамъ, притъмнѣвамъ, притискамъ, притрѣба ми, притурямъ (син. прибавямъ);—притѣснявамъ.

Приучвамъ, се (—къмъ нѣщо), но: прѣучвамъ се (—извънъ мѣрка).

Прихващамъ, (—прихваща го болестьта), но: прѣхващамъ (син. размѣнявамъ).

Причервявамъ се, причернѣва ми, причестѫ, но: прѣчиствамъ; — причинявамъ, причислявамъ, причуквамъ.

Пришепвамъ, пришивамъ (пришивамъ нѣщо къмъ дрѣхата), но: прѣшивамъ (—изново).

Приядохъ, прияде ми се, но: прѣядохъ (повече отколко трѣба).

АЗБУЧЕНЪ СПИСЪКЪ НА У—ГЛАГОЛИ.

Убивамъ, облажавамъ (--нѣкой щастливъ), ала: облажвамъ се, облага; убождамъ, убѣждавамъ.

Уважавамъ, увардвамъ, увеличавамъ, увирамъ се (ала: овирамъ: бобътъ оврѣ); — увличамъ, уволнявамъ, увръзвамъ, увѣдомявамъ, увѣковѣчавамъ, увѣнчавамъ, увѣрявамъ, увѣхнувамъ, увѣщавамъ.

Угаждамъ, угода, угарямъ (угарка), угасвамъ, углаждамъ, угнивамъ, угнетявамъ, уговарямъ, угодявамъ, уголѣмявамъ,

угощавамъ, угоявамъ (и огоявамъ), угрижвамъ се, угрожавамъ, угъвамъ (и огъвамъ).

Удавямъ, ударямъ (у́даръ), удвоявамъ, удивлявамъ се, удовлетворявамъ, удрасквамъ (и одрасквамъ), удрѣмвамъ се, удумвамъ, удушвамъ, удължавамъ, удържамъ (думата си), ала: одържа побѣда; неудържимъ.

Уединявамъ, уединенъ.

Ужасвамъ, *уживамъ, ужилвамъ, ужулвамъ (и ожулвамъ).

Узаконявамъ, узнавамъ, узрѣвамъ.

Указвамъ (=сочѫ на нѣщо), ала оказвамъ = излизамъ наявѣ, укалямъ, укапвамъ (и окапвамъ), укичвамъ, уклонявамъ, укоренявамъ, укорявамъ, украдвамъ, украсявамъ, (украшение, укривамъ, (укриватель), укротявамъ, укрѣпявамъ.

Улавямъ, улагамъ, улеснявамъ (и олеснявамъ), улитамъ, уличвамъ, улучвамъ, * улучшавамъ.

Умалявамъ, умирамъ, умирявамъ, умислювамъ се, умълчавамъ се, умножавамъ, умолявамъ, уморявамъ, умѣрявамъ (правѭ нѣщо умѣрено), умѣсвамъ, умждрявамъ, умѣѭ, умилявамъ, умилѣние.

Унасямъ, унижавамъ, унищожавамъ.

Упадамъ (упадъкъ), упазвамъ, упознавамъ, упарвамъ. упивамъ, уплашвамъ, уплитамъ, уповавамъ, упорствувамъ, ала *опора*; упоявамъ се, (упоение), управямъ (син. управлявамъ), управия, ала: оправямъ се; упражнявамъ, упрашвамъ, уприличавамъ, упрощавамъ (син. скратявамъ), ала: опростявамъ (— грѣхове); упушвамъ, упущамъ — упущение, упѫтвамъ.

Уравнявамъ, урадисвамъ уреждамъ, уредба, уреченъ, уригвамъ се, урочасвамъ (уроки).

Усамотявамъ, усвоявамъ, усилвамъ, услаждамъ, усланявамъ, (и осланявамъ), усигурявамъ, ускорявамъ, уславямъ, (условие), усложнявамъ, услужвамъ, услуга, услушвамъ се, усмихвамъ се, усоенъ, усойница, успивамъ, устрѣлвамъ, успѣвамъ, усрамявамъ се, установявамъ, устранявамъ, неустрашимъ, устоявамъ, устроявамъ, устремявамъ, усѣщамъ (и осѣщамъ), усуквамъ, усъвършенствувамъ, усъмнихъ се, ала: тамъ съмнѧхъ.

Утайвамъ, утайка, уталожвамъ, утѣснявамъ, утвърждавамъ, утепвамъ, утихвамъ, утрепвамъ, утроявамъ, утрудявамъ, утѣшавамъ, утѣха, утънчавамъ.

Ухапвамъ, ухилвамъ.

Уцѣлявамъ.

Учеловѣчавамъ, учувамъ, учудвамъ.

Ушивамъ, ущипвамъ.

Уякчавамъ.

г. Удвоение на прѣдлози съ, въ.

§ 61. Прѣдлози *съ*, *въ* трѣба да се пишѫтъ тъй както се *изговарятъ*; споредъ това нѣгдѣ трѣба да пишемъ *съ*, *въ*, нѣгдѣ — *съсъ*, *вьвъ*.

Удвоени, сир. *съсъ*, *вьвъ*, трѣба да се пишѫтъ въ тѣзи два случая: 1. прѣдъ *еднозложни* думи, и 2. прѣдъ думи, които започватъ съсъ звукъ еднакъвъ или подобенъ съ оня на прѣдлозитѣ (за **с** — *с* или *з*, *ж*, *ш*; за **в** — *в* или *ф*.):

1. **Съсъ** *бой* не се възпитава човѣкъ (вм. съ бой . . .)

съсъ *лудъ* да нѣмашъ работа (вм. съ лудъ . . .)

азъ ще вървѫ *съсъ тебъ* (ала: върви *съ него!*)

съсъ трудъ всичко става,—

борцитѣ паднѫхѫ **съсъ** *честь*, и пр.

вьвъ *бой* ще загинѫ (вм. въ бой ще . . .)

вьвъ *духъ* на . . .

вьвъ снѣгъ, и пр.

2. **съсъ** *соль*, съсъ снѣгъ,—

съсъ *здравье* всичко се добива (съсъ **живот**ъ..)

съсъ *зоръ* нищо не става,—

вьвъ *водата*, вьвъ вторникъ, вьвъ Видинъ, вьвъ Филибе, вьвъ фамилията; и пр.

Забѣлѣжка. За стихотворната рѣчь това правило не важи.

ж. *Гдѣ се пише голѣма буква.*

§ 62. голѣма буква се пише въ слѣднитѣ случаи:

1) Първата дума, съ която захваща рѣчьта, или първата дума *подиръ* точка, или равносилна въпросителна или удивителна.

2). Първата дума на чужда рѣчь, която се цитира съ кавички слѣдъ двоеточие; напр.:

Провикнѫ се зеленъ здравецъ изъ гора зелена: „Азъ съмъ цвѣтье отъ вси цвѣтя най-хубаво.“(Нп).

Забѣлѣжка. Ако чуждитѣ думи се вематъ отъ срѣдата на чужда рѣчь, голѣма буква небива да се пише; напр.:

„Въ едно писмо отъ 4. януари 1893. г. ето какво ми писа той, между друго: . . . „нѣколко фактове (въ старитѣ книги) . . ясно доказватъ, че и Светославовий Сборникъ отъ 1076 г. се е родилъ въ България. . .“ *(Матовъ)*

3) Началната дума на всѣки *стихъ*:

Птиченцето трудъ не знае,
Нито грижи, както ний,
Много, много се не мае,
Гнѣздото си лесно вий. (Ваз.)

4) Имената и атрибутитѣ на християнския Богъ: Господъ, Богъ, Творецъ, Създатель, Спаситель, Всевишни, Свети Духъ, Света Троица, Провидѣние, Промисълъ, Месия. Така сѫщо и думитѣ: Небо, Църква и др. п., когато се, употрѣбяватъ въ духовна смисъль; напр.:

Христосъ е глава на Църквата; ала:
Въ нашето село има хубава църква.

Забѣлѣжка. Небива да се пишѫтъ съ голѣма буква имената на разни нисши духовни (християнски) или митически сѫщества, като: ангелъ, херувимъ, серафимъ, нимфа, муза, парка, русалка, вила, самодива, змѣй, и т. н.

5). *Титлитѣ* на царски, княжески или въобще владѣтелни фамилии, напр.:

Негово Императорско Величество (. . . Височество).

Заб. Съ голѣма буква се пишѫтъ обикновено личнитѣ и притежателнитѣ мѣстоимена, които се относѫтъ къмъ имената отъ точки (4) и (5).

6) Собственитѣ лични имена, а тъй сѫщо и ония — придадени къмъ тѣхъ титли или прозвища (нарицателни или прилагателни), които съставятъ съ тѣхъ едно име: Иоанъ Кръститель, Юлианъ Отстѫпникъ, Ричардъ Левско-Сърце, Карлъ Смѣли, Петъръ Велики, Симеонъ Велики, Асѣнъ Втори, Сюлейманъ Великолѣпни, Иоанъ Екзархъ, Крали-Марко, Дяконъ Левски, Ильо-Войвода, Димитъръ Общиятъ, и т. н.

Заб. Всички други титли, имена на звания, служби и чинове, както свѣтски, така духовни, пишѫтъ се съ малка буква: папа, патриархъ, архиепископъ. митрополитъ, епископъ, пророкъ, апостолъ, евангелистъ; консулъ, преторъ, сатрапъ, канцлеръ, министъръ, генералъ-губернаторъ, главенъ секретарь, прокуроръ, окрѫженъ управитель; князъ, графъ, баронъ; камерхеръ, хормаршалъ; академикъ, професоръ, директоръ; генералъ, полковникъ, адютантъ, и т. н.

Само въ *писменитѣ* отношения (прошения, рапорти) когато се употрѣбяватъ като *титли*, тѣзи думи трѣба да се пишѫтъ съ голѣма буква.

Напримѣръ: До Негово Прѣвъзходителство . . . .
До Господина Министра. . .
Господа Народни Прѣдставители!
Господине Директоре! и т. н.

Така трѣба да се пишѫтъ и личнитѣ и притежателни мѣстоимена въвъ 2. л. мн. число: Вий, Вашъ, Ви, Вамъ.

Така сѫщо титлата се пише съ голѣма буква и когато името, къмъ което се относи тя, се изпуска, като се подразбира.

Напр.: Днесъ ще пристигне Князътъ. —
Тѣ припознаватъ Папата. —
Такава е волята на великия Пророкъ (Мохамедъ)
Така говори Апостолътъ (св. Павелъ)

7) *Собствени* имена географични, които именуватъ разни страни държави, области, градове, села, равнини, планини, пустини, вулкани, острови, морета, рѣки, езера, тече-

ния, извори, водопади, и пр., както и имената на разни изкуствени постройки: канали, здания, мостове, паметници, градини, и пр.

Така се пишѫтъ и имената на небеснитѣ тѣла: Меркури, Марсъ, Венера, Луна, Земя, — когато се вематъ въ *космическо* значение.

Забѣлѣжка. Когато географичното название е съставено отъ двѣ думи — отъ прилагателно и сѫществително, трѣба да се различаватъ два случая:

а) Ако сѫществителното означава нѣкакъвъ географиченъ *видъ*, сир. означава видово понятие, съ голѣма буква трѣба да се пише само прилагателното: Карпатски планини, Атлантически океанъ, Срѣдиземно море, Черно море, Солунски заливъ, Охридско езеро, Рейнски водопадъ, Балкански полуостровъ, Шипченски проходъ, Рилски манастиръ, Софийски окржгъ, Казанлъшка околия, Енинска община, Калоферско шосе, Фердинандовъ булевардъ, Александровски площадъ, и пр.

б) Ако сѫществителното име е собствено, пишѫтъ се и двѣтѣ имена съ голѣма буква; при това се отдѣлятъ съ малка чертица: Мала-Азия, Европейска-Турция, Нова-Зеландия, Сѣверна-Америка, Южна-България,*) Велико-Търново, Стара-Загора, Горна-Орѣховица, и пр.

в) Ако сѫществителното нѣма за цѣль да означи вида на прѣдмета, а просто да му даде име като на отдѣленъ, единиченъ прѣдметъ, пишѫтъ се и двѣтѣ имена съ главни букви: Черна-Гора (княжство, а не гора), Света-Гора, (ала: Срѣдна гора, Стара планина), Ново-Село, Горна-Баня, Бѣла-Черква (Сопотъ), Червена-Вода, Горни-Порой, Широка-Лъка, и пр.

Забѣлѣжка. При сложни имена на незначителни или малуизвѣстни географични форми, сѫществителното (нарицателно) може да се пише съ малка буква, като се съедини

*) Въ административно отношение. Не може да се пише: Западна-България, Източна-България, Южна-Франция, Южна-Русия, и пр. гдѣто не се означава нѣщо *цѣло*, а само *часть*. Трѣба да се пише: Въ източна България живѣѫтъ много турци; въ южна Франция се раждатъ маслини, — съ малка буква и безъ *чертичка*.

съ първата дума съ чертица: Овча-могила, Малка-рѣка, Злидолъ, Шаренъ-мостъ, и др., както и турскитѣ: Чаталъ-тепе, Сахатъ-тепе, Игри-дере, Дерменъ-дере, Сарай-бурну, и пр.

Забѣлѣжка 2. Ако прилагателното се състои отъ двѣ думи, послѣднитѣ се пишѫтъ слѣто: Старопланински полуостровъ, Австроунгарска държава, Новоселска община, Новозагорска околия.

Забѣлѣжка 3. Когато географичното име се изказва само съ едно *прилагателно* отъ срѣденъ родъ, произведено отъ собствено име, трѣба да се пише съ главна буква: Въ Софийско и Самоковско не вирѣе лозата.

Забѣлѣжка 4. Имената на свѣтовнитѣ страни (изтокъ, западъ, сѣверъ, югъ) се пишѫтъ съ голѣма буква само когато се употрѣбяватъ въ значение на *земя*, *страна*, *народи*. Напр.: Карлово се пада на *с*ѣверъ отъ Пловдивъ, ала: Люлката на цивилизацията е *И*зтокъ.

8) Имената на *народитѣ*, когато означаватъ цѣлъ народъ; напр.: Французитѣ, Англичанитѣ и Нѣмцитѣ сѫ найнапрѣднѫли народи, ала: Населението на София състои отъ българи, турци, евреи, цигани, нѣмци, и т. н.

Забѣлѣжка. Имената на вѣроизповѣданья, философски учения, ордени, разни промишлени или учебни заведения, както и на лицата, които се именуватъ споредъ тѣхъ, се пишѫтъ съ малка буква: християнство (християнинъ), католицизъмъ, будизъмъ, дарвинизъмъ, материализъмъ, социализъмъ; александровски кавалеръ, княжески конвой, юридически факултетъ, класическа гимназия, педагогическо училище; студентъ, юристъ, пионеръ, и тн.

9) Имената на висши държавни (административни), духовни и научни учрѣждения, както и имената на разни дружества, партии, клубове, и тн. Ако е името съставено отъ двѣ или повече думи, съ голѣма буква може да се пише или само първата, или и втората, и даже и третата, — споредъ важността на името. Напр.: Велико Народно Събрание. — Българска Народна Банка. — Държавенъ Съвѣтъ. — Министерство на Народното просвѣщение. — Върховна Смѣт-

на Палата. — Българска Екзархия. — Свети Синодъ. — Академия на Наукитѣ. — Императорска Публична Библиотека. — Българско книжовно дружество. — Висше училище. — Московски университетъ. — Софийска класическа гимназия. — Казанлъшко педагогическо училище. — Либерална партия, и тн.

10) Имената на празницитѣ: Великденъ, Петровденъ.

11) Названията на книги, периодични издания (списания, вѣстници), статии, и тн. Ако втората дума е нарицателно име, пише се съ малка буква: „Илиада и Одисея“, „Донъ Кихотъ“, „Парижка Света Богородица“, „Подъ игото“, „Епопея на забравенитѣ“, „Въ Царството на самодивитѣ“, Дѣлба“, Търновска конституция“, „Периодическо списание на Българското Книжовно дружество“, и тн.

Забѣл. Имената на наукитѣ и изкуствата се пишѫтъ съ малка буква.

12). Прилагателнитѣ притежателни имена, образувани отъ лични (собствени) имена. Напр.:

Симеоновъ вѣкъ, — Сократовъ възпитаникъ, — Хомирова епопея, — Архимедовъ законъ, и тн.

Заб. Относителнитѣ прилагателни на *ски*, *шки*, *енъ*, образувани както отъ лични имена, така и отъ имена на народи, мѣстности, и пр., само тогава се пишѫтъ съ голѣма буква, когато се употрѣбяватъ въ значение на собствени имена. Напр.:

Казънлъшка околия, — Шипченски полкъ, — Рилски манастиръ, и тн. Иначе, тѣзи прилагателни се пишѫтъ съ малка буква: шекспировски стилъ, френска нация, италянска музика, нѣмски езикъ, гръцка култура, руска литература, габровски шаякъ, чирпанско вино, дунавска риба, черноморска соль, и пр.

13) Имената на важни исторически събития, епохи: Френска революция, Възраждание на наукитѣ, Стогодишна война, Реформация, Берлински договоръ, и тн.

14) Имената на държавнитѣ управления (системи), Френска Република, Сѣверо-Американски Съединени Щати.

Руска Империя, Българско Княжество*) и тн.

15) Имена на отвлѣчени прѣдмети, когато се вематъ като олицетворени сѫщества: Правда, Истина, Фортуна, Лѣность и тн. (въ алегориитѣ и баснитѣ)

*) Често пѫти прилагателното се испуска и въ такъвъ случай сѫществителното трѣба да се пише съ голѣма буква. Напр.: Това го изискватъ интереситѣ на Държавата (на Княжеството). Така се пишѫтъ думитѣ: Великитѣ сили, Високата Порта.

СЪДЪРЖАНИЕ.

I. Особности въ звуковетѣ.

А. Гласни.

	стр.
§ 1. Гласни **а, е ѣ, о**	7—9
§ 2, 3. Прѣгласъ на гласнитѣ **а, я, е** .	9
§ 4. Ослабванье на гласни **а, я, е** .	10
§ 5. Произношение на **ѣ**. . . .	10 – 11
§ 6. Кждѣ не се пише **ѣ** . . .	11
§ 7. Кждѣ се пише **ѣ**	11—14
Азбученъ списъкъ на коренитѣ, които се пишатъ съсъ **ѣ** . .	15—21
§ 8. Кждѣ се пише **ѫ**	21
§ 9. Кждѣ не се пише **ѫ**. . . .	22—23
Азбученъ списъкъ на коренитѣ, които се пишатъ съсъ **ѫ** . .	23—25
§ 10. Кждѣ се пише **ь**	26—27
§ 11. Непостоянни звукове **ъ, е** . .	27—28
§ 12. Мѣстенье на **ъ** въ съчетания: **ър—ръ, ъл—лъ**	28—29

Б. Съгласни.

§ 13. Ясни и тъмни съгласни . . .	29—31
§ 14. Правописание на прѣдлози: **из—, раз—, въз—, без—**, . .	31—32

стр.

§ 15. Изпусканье на съгласни . . . 32—33
§ 16. Замѣна въ нѣкои съгласни . . 33
§ 17. Съгласна **х** . . . . . 33—34
§ 18. Съгласна **ф** . . . . . 34—35
§ 19. Умекчително **л** 35
§ 20. Двойни съгласни: **зз, дд, тт, нн** . 35—36

II. Особности въ морфологията.

А. Сѫществително име.

А. Форми за множ. число при многосложни и еднословни имена.

§ 21. Многосложни имена . . . 37
§ 22. Еднословни имена 37

В. Множествена форма подиръ количествена опрѣдѣления.

§ 23. При многосложни и еднословни имена. 38—39
§ 24. Трояка форма за множествено число при нѣкои сѫществителни . . 39
§ 25. Двояка форма за множ. число при нѣкои имена отъ *женски* родъ . 40
§ 26. Двояка множествена форма за имена отъ *срѣденъ* родъ . . . 41
§ 37. Останки отъ старо-бълг. двойно число 41
§ 28. Окончания **ье** и **ие** при имена отъ срѣденъ родъ . . . . 42—45
§ 29. Сѫществителни съ неопрѣдѣленъ родъ 45—46

Б. Прилагателно име.

§ 30. Суфикси: **ски, зки, жки, шки, чки.** 46—47
§ 31—34. Суфикси **-чъкъ,-ъвъ,-авъ-ъкъ, -естъ,-ѣнъ,-енъ** . . . 47— 8

стр.

§ 35. Прилагателни на **я, ьо (е)** . . 48
§ 36. Суфикси **-овъ, овски** . . . 48
§ 37. Правописание на числителнитѣ имена. 48

В. Мѣстоимена.

§ 38. Лични мѣстоимена: *ние-ний*, и пр. . 49—50
§ 39. „ „ за вин. падежъ: **ме**, **те**, и пр. 50
§ 40. Показателни мѣстоимена. . . 50
§ 42. Двойна форма за изказванье дателно отношение 51
§ 43. Притежателни мѣстоимена: *мой, свой, си* 52—53
§ 44. Кратки мѣстоименни форми: **ме, ми**. 53

Г. Членуванье на имената отъ мѫжки родъ.

§ 45. Членъ **-ътъ -ятъ** . . . . 53—54
§ 46. Членъ **-а, -я**. . . . . 54—55

Д. Глаголъ.

§ 47. Три спрежения . . . . 55—57
§ 48. Какъ се познава единъ глаголъ отъ първо ли е спрежение, или отъ второ 57
§ 49. Минѫло *несвършено* врѣме . . 58
§ 50. Минѫло *свършено* врѣме . . 50—59
§ 51. *Причастие* минѫло свършено . . 59
§ 52. Спомагателенъ глаголъ **съмъ** . . 59—60
§ 53. Спомагателенъ глаголъ **ще—щѫ** . 60
§ 54. Многопѫтни глаголи . . . 60
§ 55. Глаголи на **-ѣвамъ, -явамъ** . . 61
§ 56. Глаголи на **-увамъ** . . . 61—62
§ 57. Изкуствени причастия на **-щъ**. . 62

стр.

Е. Неизмѣняеми части.

§ 58. Отрицание **не** . . . . . 62—63
§ 59. Прѣдлози прѣдъ нарѣчията (—сложни нарѣчия). 64
§ 60. Прѣдлози: **прѣ-при**, **е-у** при глаголитѣ 67

Азбученъ списъкъ на **при**-глаголи. . 68

Азбученъ списъкъ на **у**—глаголи . 70

§ 61. Удвоение на прѣдлози **съ**, **въ**. . 72
§ 62. Кждѣ се пише голѣма буква . . 73

ПЕЧАТНИ ПОГРѢШКИ.

				Напечатано	Чети:
7	стр.	7	р. отгорѣ:	признасятъ	произнасятъ
16	„	1—2	„ „ :	от-	от-
				вѣт—	вѣтъ,
19	„	18	„ „ :	стпѣла	стрѣла
27	„	1	„ „ :	(синъ, синьо)	(синя, синьо)
28	„	8	„ отдолу:	ъ изпада	ъ не се пише
38	„	16	„ отгорѣ:	*многосложни*	сѫществител-
				сѫществителни...	нитѣ имена
41	„	18	„ „	дърв	дърво
55	„	2	„ отдолу:	третѐто	третото
55	„	5	„ отгорѣ:	*чук*-амъ,+а+	*чук*-амъ, чук+а
				чук, *шъ*	+*шъ*
57	1	1	„ отдолу:	пѐрешъ?	перишъ се?
60	1	„	„ „	о—, въвъ а	о—въвъ а
„	„	„	„ „	ъ—въвъ, у	ъ—въвъ у
62	„	9	„ „	неизменяеми	неизмѣняеми

ИЗПУСНАТИ ДУМИ ВЪ КОИТО СЕ ПИШЕ Ѣ.

—**вѣ**—вѣдро (небе)
—**дѣ**: свидѣтель, свидѣтелство
свѣдѣнье, отечествовѣдѣнье;
одѣяло, одѣяние
—**рѣ**: бурѣнъ, прѣзиме, прѣ
лесть, прѣпорецъ; Стрѣзъ, Стрѣзо.
—**сѣ**: Асѣнъ,
тѣ: оттѣнъкъ